

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk

Miljøverndepartementet

”...tar i betraktning at deler av kultur- og naturarven er av så enestående interesse at det er behov for å bevare den som del av hele menneskehetens kultur- og naturarv...”

Mars 2012

Innhold

1.	Forord	3
2.	Miljøverndepartementets tilrådingar	5
3.	Bakgrunn	9
3.1	Verdensarvkonvensjonen – historikk og samtidstrender	9
3.2	Verdensarvkonvensjonens krav	14
4.	Ny, norsk politikk	16
4.1	Identifisere verdensarv i Norge	16
4.2	Organisering, aktører og samarbeid	18
4.3	Lovverk og forvaltningsplan for verdensarven	22
4.4	Bufferoner	24
4.5	Overvåking og rapportering	25
4.6	Sentre for verdensarven	27
4.7	Formidling	29
4.8	Kunnskap og kompetanse	32
4.9	Skole og utdanning	34
4.10	Internasjonalt samarbeid	36
4.11	Verdiskaping	38
5.	Vedlegg	40
5.1	Vedlegg 1: Verdensarven i relevante politiske dokumenter	40
5.2	Vedlegg 2: Norges verdensarv i 2011	43
5.3	Vedlegg 3: Skisse til en forvaltningsplan for verdensarven – forslag til innhold	50
6.	Begrepsliste – ordforklaring	52

Sitatet på forsida er hentet fra preambel til verdensarvkonvensjonen

1. FORORD

Hvorfor en ny helhetlig verdensarvpolitikk?

I desember 2010 besluttet Miljøverndepartementet å sette ned en arbeidsgruppe for å utarbeide et forslag til en helhetlig politikk for forvaltningen av verdensarven i Norge for perioden fram til 2025. Denne helhetlige politikken skal ta opp både nasjonale og internasjonale elementer, sammenhengen mellom dem og hva som skal til for at Norge skal kunne gjennomføre sine forpliktelser etter verdensarvkonvensjonen. Dette arbeidet har statsparten Norge ikke gjort tidligere. Siden starten i 1972 har arbeidet med å gjennomføre konvensjonen blitt både krevende og sammensatt. Men de to grunnleggende spørsmålene er fortsatt like viktige: Hva truer verdens kultur- og naturarv? Hvordan kan verdens nasjoner samarbeide for å sikre denne arven?

Verdensarvkomiteen stiller stadig nye krav til statspartene i forbindelse med gjennomføringen av konvensjonen, ikke minst når det gjelder forvaltningen av verdensarvområdene. Dette gjelder for eksempel overvåking, formidling, kompetanse og internasjonal bistand. Samtidig opplever vi at det nasjonalt blir større forventninger til hva en verdensarvstatus kan bidra med for lokalsamfunnet, for regionen og for nasjonen. Forventningene til å få et sted inn på verdensarvlista øker. Det samme gjør behovet for og kravet om ressurser til lokalsamfunnet rundt verdensarvområdet. De lokale forventningene kan også føre til et økt press på verdensarvområdet, noe som kan resultere i konflikter mellom ønsket om å utvikle næring med basis i verdensarven og behovet for å verne et sårbart område.

Den økende oppmerksomheten rundt verdensarven fører også med seg et større behov for informasjon, kompetanse og formidling. Det er videre behov for å forankre arbeidet med verdensarven bedre, både nasjonalt, regionalt og lokalt, og det er behov for å tydeliggjøre de ulike rollene, for å bedre rutinene og for å koordinere arbeidet bedre. Fram til i dag ligger det få føringer for det norske arbeidet med å gjennomføre konvensjonen. Arbeidet med verdensarven er kun nevnt i noen overordnede stortingsmeldinger, statlige strategier og i regjeringas politiske plattform (se vedlegg 5.1).

Ambisjonene for hvordan Norge skal oppfylle forpliktelsene som følger av verdensarvkonvensjonen er høyt: "Norske verdensarvlokalteter skal utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innenfor natur- og kulturforvaltning" (jf. Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005)). Feltet er bredt og spenner fra naturforvaltning til kulturminneforvaltning, fra internasjonalt arbeid til det nasjonale. Det involverer en rekke sektorer, institusjoner, organisasjoner og myndigheter på flere ulike forvaltningsnivå. Med bakgrunn i dette er det behov for en sammenstilling som kan vise hvor ansvaret ligger og hvilke utfordringer man står overfor og prioritere hvilke oppgaver som skal utføres, hvilke strategier som skal legges til grunn og hvilke tiltak som må til om man skal nå målene.

Internasjonalt må det forventes økt oppmerksomhet om verdensarvkonvensjonen som ett av flere virkemidler i arbeidet med å hindre ytterligere tap av naturmangfold.

Tilsvarende må det forventes økt oppmerksomhet om verdensarvområdene når det gjelder utfordringer knyttet til blant annet klimaendringer og fremmede arter. Tilstanden til de enkelte verdensarvområdene vil bli en stadig viktigere indikator når det internasjonale samfunnet skal evaluere den nasjonale miljøvernforvaltningen. Her vil vår evne til å håndtere økt turisme, nye næringer og utnytting av ressursene stå sentralt. Det samme vil ulike former for kommersialisering av verdensarven.

Arbeidsgruppa avleverte sin rapport til politisk ledelse i Miljøverndepartementet i desember 2011. Dette dokumentet er en bearbeiding av arbeidsgruppas rapport.

2. MILJØVERNDEPARTEMENTETS TILRÅDINGER

Identifisere verdensarv i Norge

Miljøverndepartementet tilrår at Norge:

- prioriterer å sikre verdensarven vi har i dag
- prioriterer å arbeide videre med nominasjoner i henhold til den tentative lista
- vurderer framtidig nominasjon av potensiell samisk verdensarv
- vurderer å ta initiativ til et nytt nordisk prosjekt for å se på gjennomføringen av verdensarvkonvensjonen i de nordiske landene
- åpner for transnasjonale serienominasjoner for verdensarv som er underrepresentert på verdensarvlista
- fortsatt støtter statsparter med kultur- og naturarv som er underrepresentert på lista

Organisering, aktører og samarbeid

Miljøverndepartementet tilrår at:

- det blir etablert et fast, årlig forum (departementenes verdensarvutvalg) hvor myndighetene kan sikre god årlig informasjon og tidlig få drøftet verdensarvsaker for flere departement. Miljøverndepartementet skal ha sekretariatsfunksjonen
- det blir etablert et fast årlig møte mellom statlige myndigheter og representanter for verdensarvområdene
- det ved hvert enkelt verdensarvområde blir etablert et samarbeidsorgan (verdensarvråd) som skal ha definerte oppgaver. Organiseringen av et slikt samarbeidsorgan utarbeides i samarbeid mellom de lokale og regionale myndighetene og det ansvarlige direktoratet (Riksantikvaren eller Direktoratet for naturforvaltning)
- det ved hvert enkelt verdensarvområde blir etablert en koordinatorfunksjon eller -stilling (verdensarvkoordinator) som skal ivareta definerte oppgaver
- de tidligste verdensarvområdene blir oppfordret til å vurdere nye modeller for organisering
- det blir vurdert om Statens naturoppsyn også bør få en rolle når det gjelder å rapportere brudd på plan- og bygningsloven innenfor verdensarvområdene

Lovverk og forvaltningsplan for verdensarv

Miljøverndepartementet tilrår at:

- de norske verdensarvområdene har en relevant forvaltningsplan for verdensarven innen utgangen av 2014
- det blir utarbeidet en mal for en forvaltningsplan for verdensarven. Denne skal følge en gitt ramme, jf. forslag i vedlegg 5.3
- ansvaret for verdensarven kommer tydelig fram i alle relevante kommunale og fylkeskommunale planer og i forvaltningsplanene for naturvernområdene

Bufferoner

Miljøverndepartementet tilrår at:

- behovet for bufferoner for alle de norske verdensarvområdene blir vurdert som et ledd i arbeidet med forvaltningsplanene for verdensarven
- eventuelle bufferoner innarbeides i kommunens planverktøy i henhold til plan- og bygningslovens bestemmelser

Overvåking og rapportering

Miljøverndepartementet tilrår at Norge prioriterer å overvåke verdensarven gjennom et system for slik overvåking ved å:

- innføre faste, forenklede rapporteringer fra verdensarvområdene til staten i tillegg til den seksårige rapporteringen til verdensarvkomiteen
- utvikle målbare indikatorer for verdensarvområdenes verdier
- foreta en risikovurdering ved alle verdensarvområdene. Om nødvendig må tilstandsoversikten oppdateres
- gjøre data fra overvåkingen av verdensarvverdiene allment tilgjengelig
- gi Statens naturoppsyn en formalisert rolle når det gjelder oppsyn med og overvåking av verdensarvområdene der det er naturlig

Sentre for verdensarven

Miljøverndepartementet tilrår at:

- alle verdensarvområdene har gode sentre som kan formidle informasjon om egen verdensarv, om verdiene den representerer og om hva som gjør at den blir vurdert som noe hele menneskeheten har ansvaret for. Sentrene kan gjerne være en del av allerede etablerte institusjoner
- sentrene samarbeider med, eller inngår i, etablerte institusjoner i lokalsamfunnet som har formidlings-, informasjons- og forvaltningsoppgaver knyttet til kultur- og naturarven
- sentrene ikke etableres etter en fast modell, men at det enkelte senteret formes etter behov, interesser, oppgaver og partnerskap lokalt. Dette må verdensarvrådet avgjøre
- det blir etablert en autorisasjonsordning
- staten, fylkeskommunen og kommunen bidrar til en forutsigbar finansiering av driften ved sentrene, under forutsetning av at disse ivaretar definerte oppgaver

Formidling

Miljøverndepartementet tilrår at:

- det blir utarbeidet en felles formidlings-, utdannings- og informasjonsstrategi for den norske verdensarven (skilting inngår som en del av denne strategien)
- Miljøverndepartementet utvikler et sentralt nettsted med all relevant informasjon om verdensarven (via regjeringen.no)
- sentrale myndigheter utvikler basismateriell for informasjon om og formidling av verdensarvkonvensjonen
- det legges til rette for at relevante museer blir styrket i arbeidet med å formidle verdensarven

- Statens naturoppsyn får et helhetlig oppdrag når det gjelder veiledning om kultur- og naturarven i relevante verdensarvområder

Kunnskap og kompetanse

Miljøverndepartementet tilrår at:

- forvaltningskompetansen blir bygd systematisk opp gjennom de årlige samlingene for verdensarvområdene (se kapittel 4.2 om organisering)
- det blir lagt til rette for at sentrale forvaltningsaktører kan delta på viktige arenaer for å bygge opp sin internasjonale kompetanse på verdensarv (se kapittel 4.10 om internasjonalt samarbeid)
- utdanning i tradisjonshåndverk som er nødvendig for arbeidet med å forvalte av verdensarven, blir prioritert
- det stilles midler til rådighet for å få utredet nødvendige problemstillinger, som for eksempel sårbarhetsanalyser

Skole og utdanning

Miljøverndepartementet tilrår at:

- Kunnskapsdepartementet og Miljøverndepartementet samarbeider om å etablere etterutdanningskurs for lærere ved utvalgte studiesteder
- det blir utviklet lærerverktøy som viser at aspekter ved verdensarven er relevante for undervisning på ulike trinn i grunnskolen og den videregående skolen (gjennom Kunnskapsdepartementets kompetansesentre)
- verdensarvområdene får støtte til å utarbeide og tilby besøkspakker eller verdensarvopplevelser i regi av Den kulturelle skolesekken og Den naturlige skolesekken
- verdensarvområdene skal ha pedagogisk tilrettelagt informasjon til bruk for skolene
- Miljøverndepartementet tar initiativ til et samarbeid med Folkeuniversitetet, Friundervisningen, AOF¹ og andre for å utvikle en kurspilot om verdensarven (se også kapittel 4.7 om formidling)
- utdanningen i tradisjonshåndverk blir styrket

---

¹ AOF Norge er et studieforbund som bygger på kollektivt medlemskap av organisasjoner med individuelle medlemmer.

Internasjonalt samarbeid

Miljøverndepartementet tilrår at:

- Norge fortsatt skal være en aktiv statspart i de formelle organene (statspartenes generalforsamling og verdensarvkomiteens møter)
- Norge øker sin innsats for verdensarven utenfor Norge og bidrar med kompetanse på de områdene der Norge kan utgjøre en forskjell
- det legges til rette for deltakelse i internasjonale nettverk og fora (jf. Kapittel 4.8 om kunnskap og kompetanse)
- Miljøverndepartementets budsjett styrkes for å bidra til å finansiere internasjonale prosjekter og initiativ som kommer fra norske aktører

Verdiskaping

Miljøverndepartementet tilrår at:

- Norge fortsatt skal være en aktiv statspart i de formelle organene (statspartenes generalforsamling og verdensarvkomiteens møter)
- verdensarven blir prioritert høyt i Miljøverndepartementets nye strategi for verdiskaping knyttet til kultur- og naturarven
- samarbeidet mellom verdensarvrådene og lokale næringsdrivende blir styrket
- det legges opp til et samarbeid mellom alle kommuner med verdensarvområder

3. BAKGRUNN

3.1 Verdensarvkonvensjonen – historikk og samtidstrender

Konvensjonens tilblivelse

Bakgrunnen for at konvensjonen ble til, finner man i industrialiseringens økende trussel mot miljøet, verdenskrigenes ødeleggelse og i de store internasjonale bevaringskampanjene, for eksempel sikringen av Abu Simbel-tempelet ved Aswan i Egypt på 1960-tallet. Også på natursiden var det et tilsvarende internasjonalt engasjement. Under den første FN-konferansen om miljø i Stockholm i 1972 ble forslag til to internasjonale avtaler – en for natur og en for kulturarv – presentert. Med dette var grunnlaget lagt for å utforme en unik, felles avtale som så kulturminne- og naturverninteressene i sammenheng. *Konvensjonen om vern av verdens kultur- og naturarv* ble vedtatt av Unescos generalkonferanse 16. november 1972.

Det opprinnelige budskapet i konvensjonen er enkelt: Kultur- og naturarven må sikres fra ødeleggelse, menneskeskapte eller ikke, og føres videre med alle sine verdier til kommende generasjoner. Konvensjonen skal ta vare på kultur- og naturarven for hele menneskeheten. Arven forstås som noe menneskene har i fellesskap. Det var utviklingslandene som presset fram dette perspektivet i forhandlingene om konvensjonsteksten. For å lykkes må nasjoner samarbeide og hjelpe hverandre. Konvensjonen omtaler nasjonenes og det internasjonale samfunnets ansvar. Ansvar er juridisk bindende for statene som har ratifisert konvensjonen. Arbeidet med å ta vare på kultur- og naturarven krever ressurser, faglige, tekniske og økonomiske.

Verdensarvkonvensjonen standardiserer og definerer kategorier for hva som er verdens kultur- og naturarv (verdensarvverdiene) og hvilke prosedyrer verdenssamfunnet skal benytte for å sikre denne arven. Verdensarvverdiene er definert gjennom ti kriterier (se egen omtale i vedlegg 5.2).

Konvensjonens viktigste redskap er lista over verdens kultur- og naturarv (verdensarvlista). Områder med verdensarvverdier, kan nomineres for verdensarvlista. Områdene som er skrevet inn på lista, har så stor betydning at statspartene skal ta vare på dem i fellesskap. Det er dermed svært viktig å bli innskrevet på verdensarvlista. Dersom et verdensarvområde er truet og i ferd med å miste sine verdensarvverdier, kan området føres inn på en egen liste over verdensarv i fare ("farelista"). Områdene på denne lista, utløser en ekstra innsats for å redde de truede verdiene.

Innen sitt territorium er statspartene selv ansvarlige for å identifisere og nominere kultur- og naturarv som har de verdiene konvensjonen definerer som verdensarv. Men det er verdensarvkomiteen som beslutter om nominasjonen faktisk representerer kultur- og naturarv som skal skrives inn på verdensarvlista. Beslutningen skal være basert på faglige vurderinger.

Verdensarvkomiteen består av 21 medlemmer som velges blant statspartene for en fireårsperiode. I tillegg til å beslutte hva som skal skrives inn, eller tas ut, av

verdensarvlista og farelista, overvåker verdensarvkomiteen tilstanden til verdensarvområdene og beslutter hvordan verdensarvfondet, som alle statsparter må betale inn til (det obligatoriske beløpet er én prosent av statspartens medlemsavgift til Unesco), blir brukt.

Før verdensarvkomiteen fatter en beslutning, legger de rådgivende organene IUCN² og Icomos³ fram en faglig vurdering av nominasjonen. IUCN og Icomos er verdensomspennende fagorganisasjoner som besitter ledende vitenskapelig og praktisk ekspertise innen alle ledd av kultur- og naturforvaltning. Det er konvensjonen som gir organisasjonene IUCN, Icomos og ICCROM⁴ en slik faglig rådgivingsoppgave.

Statspartene identifiserer og nominerer verdensarv på eget territorium. De faglige ekspertorganene Icomos og IUCN vurderer nominasjonene og gir råd til verdensarvkomiteen, som så fatter sin beslutning.

Konvensjonen har vært en suksess og er i dag ratifisert av 187 av FNs 193 medlemsland. Mange viktige resultater er oppnådd, men konvensjonen til tross, fortsatt er verdensarv i alle verdensdeler truet. Som normgivende instrument for god kultur- og naturarvforvaltning, er det derfor stadig behov for forbedringer, presiseringer, detaljering og justeringer basert på erfaringer og nye globale utfordringer. Verdensarvkomiteen vedtar endringene, som blir nedfelt i retningslinjene for oppfølgingen av konvensjonen. Utviklingen har gjort at oppfølging av verdensarven i 2011 stiller store krav og forventninger til statspartenes nasjonale prioriteringer. I første rekke gjelder dette landets håndtering av sitt eget bidrag til verdensarven, som forvaltningen av de syv norske verdensarvområdene. Det forutsettes stadig at innsatsen skal økes, blant annet innenfor overvåking, informasjon og kompetanse.

Men også forventningene om å bidra aktivt til å bevare andre lands arv blir stadig tydeligere. Ikke minst gjelder dette for land som Norge, som tilhører den rike delen av verden og innehar ressurser, lovverk og kompetanse som andre kan dra nytte av.

Tolking av verdensarvverdiene

Blant de områdene som først ble skrevet inn på verdensarvlista, var globalt kjente områder som Galapagosøyene i Ecuador, Yellowstone nasjonalpark og Mesa Verde i USA, katedralen i Aachen i Tyskland og historiske Krakow i Polen. I årene som har gått siden konvensjonen ble vedtatt, har ulike elementer ved konvensjonen og gjennomføringen av den, vært gjenstand for mange diskusjoner og tolkinger, og nye regler har kommet til. Tolkingen av hva som faktisk er verdensarv, er ett av de store temaene. Mens den internasjonale forståelsen av hva som er viktige naturkategorier, har holdt seg tett til konvensjonsteksten, har Vestens kulturtenking lenge dominert forståelsen av kulturarven. Enkeltmonumentet har stått i fokus.

---

² International Union for the Conservation of Nature (IUCN)

³ International Committee on Monuments and Sites (Icomos)

⁴ International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM)

Kristne og statlige monumentale bygg, slott og gotiske katedraler var overrepresentert på verdensarvlista på nititallet. Dermed oppstod det en markant geografisk skjevfordeling. Bevisstheten om dette førte til at det ble utarbeidet en strategi for å få en annen retning på listeføringen: den globale strategien for en balansert, representativ og troverdig verdensarvliste⁵. En forståelse vokste fram for at alle land og samfunn ikke bare skulle ha en mulighet til å få sin viktigste kultur- og naturarv inn på lista, men faktisk også har en rett til det.

Strategien foreslo ulike tiltak, som teknisk, faglig og økonomisk støtte til land som er underrepresentert på lista, oppfordring til vestlige stater om å dempe sitt nominasjonstempo og forslag om å begrense antall nominasjoner per år. Lista hadde da bidratt til å bygge opp en forestiling om kulturarv som monumental, noe som gjorde det vanskeligere å tenke alternativt, for eksempel om hverdagens arkitektur eller urfolks kulturlandskap, eller helhetlig om byrommet og landsbyen. Naturarven var underrepresentert på lista, også i Norge og Norden. De rådgivende organisasjonene IUCN og Icomos satte i gang utredninger. Innen kort tid forelå det et forslag om å utvide verdensarvkriteriene til også å omfatte kulturlandskap. Videre ble det utarbeidet flere interessante oversikter over hvilken kultur- og naturarv som ikke var representert på lista. Dette gjorde det mulig å arbeide mer målrettet med sikte på fylle hull og gjøre verdensarvlista mer representativ.

På midten av 1990-tallet ble kulturlandskap tatt inn i retningslinjene som en egen kategori. Gjennom hele konvensjonens historie har det vært vanskelig å få til en reell sammenheng mellom kultur og natur. Kulturlandskapskategorien var et viktig skritt på veien.

En konsekvens av den gradvise utvidelsen av verdensarven er imidlertid en tendens til at lista blir tolket mer i retning av en representativ enn en unik liste. Dette kan føre til at verdensarvlista blir mindre interessant.

Beslutningene som styrer arbeidet med verdensarven, er nedskrevet i retningslinjer for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen (Operational Guidelines) med detaljerte retningslinjer om verdensarvkomiteens, de faglige ekspertorganenes og statspartenes ansvar. Utviklingen er ikke bare et uttrykk for hvordan ulike behov for beskyttelse kan møtes, men også for hvordan mennesker og nasjoner tolker konvensjonen ulikt fordi de lever under ulike samfunnsforhold. I dag er retningslinjene svært omfattende og arbeidet krevende.

Verdensarvkonvensjonen er et samarbeid mellom stater. Det politiske perspektivet og de politiske ambisjonene er dermed en integrert del av arbeidet med konvensjonen. I de siste årene har man sett at politiske vurderinger, som dels går på bekostning av faglige vurderinger, har fått økt betydning. Mange meninger brynes mot hverandre.

---

⁵ The Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List, the World Heritage Committee 1994

Men siden det er verdensarvområdenes faglige kvaliteter som gir verdensarvlista dens troverdighet, kan en slik utvikling få store, uønskete konsekvenser.

Vesten fortsetter å nominere til verdensarvlista til tross for at landene her allerede er vel representert, mens flere land fremdeles ikke har verken kultur- eller naturarv innskrevet. Til tross for forsøk fra verdensarvkomiteen på å begrense Vestens nominasjonsambisjoner, ser det ikke ut til at dette blir tatt tilstrekkelig alvorlig, særlig ikke når det gjelder kulturarven. Den faglige basisen konvensjonen krever, blir satt til side. Situasjonen blir av mange land oppfattet som problematisk, og negative konsekvenser av utviklingen vil kunne ramme hele konvensjonens virkeområde og undergrave dens troverdighet.

Unesco venter at alle verdens stater har ratifisert konvensjonen i løpet av 2012, når den kan markere sine første 40 år. Antall innskrivinger på verdensarvlista nærmer seg 1000.

Områder som kommer inn på lista, får positiv oppmerksomhet, og mange stater ser det som en mulighet til å generere inntekter, ikke minst gjennom turisme. Markedsøkonomiske interesser brynes i verdensarvsammenheng med de opprinnelige intensjonene om å sikre unike kultur- og naturverdier for kommende generasjoner. Det fører ofte til konflikter mellom ulike aktører og interessegrupper, politiske så vel som sivile.

Hovedtrekk i norsk oppfølging fra 1977-2011

Norge var blant de første landene som ratifiserte verdensarvkonvensjonen (1977), og umiddelbart startet arbeidet med de første nominasjonene. To år seinere ble Urnes stavkirke og Bryggen i Bergen vedtatt skrevet inn på verdensarvlista som henholdsvis verdensarv nr. 58 og 59 (1979). Året etter ble Røros bergstad vedtatt innskrevet. Fem år seinere, i 1985, fikk Norge sin fjerde verdensarv gjennom innskrivingen av Bergkunsten i Alta. Etter dette skulle det gå hele nitten år før Norge igjen kunne feire en ny innskriving, kulturlandskapet Vegaøyen i 2004, som ble det første norske verdensarvområdet som omfatter et større areal. Året etter ble Vestnorsk fjordlandskap tatt inn på lista som Norges første, og så langt eneste, rene naturarvområde. Samme år ble Struves meridianbue innskrevet som en teknisk vitenskapelig seirenominasjon med punkter i ti land⁶. I 2010 ble Røros bergstad utvidet til å omfatte Circumferensen (se omtale i vedlegg 5.2). Dermed er sporene etter gruvedrift og selvbergning i et større område rundt Bergstaden blitt en del av verdensarven.

Fra tidlig på 1990-tallet har Norge arbeidet systematisk med sin tentative liste, oversikten over områder Norge har til hensikt å nominere til verdensarvlista, i samarbeid med de andre nordiske landene. Før den tid var nominasjonene basert på vurderinger av enkeltvis kulturminner. Med det systematiske arbeidet med den tentative lista kom naturarv med i vurderingene.

---

⁶ Norge, Sverige, Finland, Estland, Latvia, Litauen, Russland, Hviterussland, Ukraina og Moldova

I to perioder (1983-1989 og 2003-2007) har Norge vært medlem av verdensarvkomiteen. Den faglige basisen for verdensarvarbeidet og gode forvaltningssystemer har vært viktige for Norge, som har vært en sterk støttespiller for og bidragsyter til Unesco. Videre har Norge bidratt til å styrke det nordiske samarbeidet.

I samråd med de andre nordiske landene, opprettet Norge Nordic World Heritage Foundation (NWHF). Formålet er å bidra til de nordiske landenes oppfølging av konvensjonen, gjennom å formidle nordisk ekspertise, innovative løsninger for forvaltning av verdensarv og pengeinnsamling, særlig til utviklingsland. Grunnlaget for virksomheten er en avtale mellom Norge og Unesco. Avtalen gjelder fram til og med 2013.

Norge har skjøttet sine verdensarvområder godt. Med unntak av noen enkeltepisoder, som for eksempel villmannskjøring på helleristningene i Alta, har Norge ikke gitt verdensarvkomiteen grunn til bekymring. Dette er en standard Norge bør bestrebe seg på fortsatt å leve opp til.

Verdensarvkonvensjonen og andre globale konvensjoner og prosesser

I dagens internasjonale sammenheng finnes mange viktige konvensjoner og prosesser som koordinerer felles innsats for å nå viktige globale mål. Dette gjelder for eksempel tusenårsmålene, arbeidet for lokal medbestemmelsesrett, vern av biologisk mangfold, beskyttelse og fremme av kulturelt mangfold og innsats mot menneskeskapte klimaendringer. Verdensarvkonvensjonen er én av de seks globale biomangfoldkonvensjonene. At konvensjonen favner hele miljøfeltet, fra kulturminnevern til naturvern, bidrar til at prinsipper for bærekraftig bruk har et særlig utviklingspotensial innenfor rammene av denne miljøavtalen. Mange av disse prosessene og konvensjonene har direkte betydning for arbeidet med å ta vare på verdensarven. Gjennom høy profilering av unike verneverdier kan verdensarvkonvensjonen på sin side bidra til å fokusere på og gi drahjelp til øvrige prosesser. Det utvider arbeidet, men kan samtidig gi mer sektorovergripende, varige og bærekraftige resultater.

Trender og trusler per 2011

Verdensarvkomiteen har pekt på følgende viktige, internasjonale utfordringer per i dag:

- mangler i forvaltning og lovgiving
- manglende kompetanse og ressurser
- utviklingspress på grunn av fattigdom og befolkningsvekst i urbane områder
- utviklingspress på grunn av infrastruktur (som veier, broer, jernbane, t-bane) og høyhus
- rekonstruksjon av bygninger uten nødvendig dokumentasjon (et økende problem)
- næringer som gruvedrift, olje- og gassutvinning, vindparker, demninger og andre energirelaterte megaprosjekter, som kommer i konflikt med verdensarvverdier
- mangelfulle konsekvensutredninger og analyser som grunnlag for beslutninger
- næringsinteresser i konflikt med regnskogvern

- naturkatastrofer (som jordskjelv, flom, jordskred og brann)
- uakseptabel aktivitet innenfor en buffersone

Det er interessant å merke seg at truslene i stor grad er de samme for både rike og fattige land, selv om konteksten er svært ulik.

3.2 Verdensarvkonvensjonens krav

Alle som har ratifisert konvensjonen, forplikter seg på følgende områder:

Internasjonalt samarbeid

En stat kan be om hjelp. Ansvar for internasjonal hjelp og støtte er et sentralt element i konvensjonen og en viktig del av komiteens arbeid. Slik hjelp blir delvis finansiert gjennom faste, obligatoriske bidrag fra statspartene til konvensjonen, men i langt større grad gjennom frivillige bidrag.

En statspart har plikt til å bistå land som anmoder om det. Det vil også alltid være rom for å tilby hjelp uten at man blir bedt om det. Bistanden kan være økonomisk, teknisk eller faglig, eller hjelp til å påvise, verne, bevare og konservere.

En statspart har plikt til ikke å treffe tiltak som kan skade verdensarv i andre land. Dette forutsetter god informasjon om den globale verdensarvlista for å sikre at alle sektorer som har engasjement utenlands eller i grensenære områder, er seg sitt ansvar bevisst.

En statspart må årlig betale et obligatorisk beløp til verdensarvfondet, tilsvarende én prosent av medlemsavgiften til Unesco. Videre plikter statspartene å støtte internasjonale kampanjer for å samle inn midler i regi av Unesco.

En statspart har plikt til å bruke alle egnede midler (særlig gjennom utdannings- og informasjonsprogram) for å styrke folks forståelse og respekt for verdensarven. Alle enkeltpersoner skal oppføre seg på en måte som ikke skader verdensarven, innenlands som utenlands.

Identifisere

Innen eget territorium har statsparten plikt til å identifisere, registrere og beskrive kultur- og naturarv med potensielle verdensarvverdier.

Videre har statsparten plikt til å legge fram for komiteen en dokumentert fortegnelse over potensiell verdensarv, en tentativ liste.

Forpliktelsene er dermed et insitament til å hente inn generell kunnskap om kultur- og naturverdier, og de støtter opp under betydningen av de nasjonale kartleggingsprogrammene.

Verne og bevare

Hovedforpliktelsen i konvensjonen er statspartens plikt til å videreføre verdensarven på eget territorium for framtidige generasjoner. For å lykkes med dette, plikter statsparten å verne og bevare verdensarven på eget territorium. Det betyr at det må finnes et system for reell kontroll, eller styring, med faktorene som påvirker verdensarven. Verdensarvverdiene må beskyttes ved hjelp av relevant lovverk og plan for forvaltning av området.

En statspart skal etterstrebe å integrere vern av kultur- og naturarven i den alminnelige planleggingen.

En statspart har plikt til å rapportere om hvordan konvensjonen blir fulgt opp. Statsparten skal ha et godt system for overvåking, et system som involverer aktuelle aktører, og skal også ha god oversikt over utviklingen over tid.

En statspart skal løse forpliktelsene nevnt over, så langt egne ressurser rekker, og skal etterstrebe å få på plass tilstrekkelige ressurser for å ta vare på og formidle kultur- og naturarven. Forpliktelsene i konvensjonen medfører at dersom staten ikke har tilstrekkelige ressurser, skal andre statsparter med tilstrekkelige ressurser bistå.

En statspart har plikt til å overveie å opprette nasjonale, offentlige eller private stiftelser eller organisasjoner med formål å skaffe midler til å verne verdensarven. Dette er ikke minst et alternativ der de statlige midlene ikke er tilstrekkelige, og kan være et alternativ til økonomisk støtte fra andre statsparter, gjennom frivillige bidrag eller fra verdensarvfondet, som har svært stramme rammer.

Formidle

En statspart har plikt til å formidle verdensarv på eget territorium, gjennom utdanningsprogram og informasjon om eksempler på god forvaltning. Plikten omfatter både kunnskapsbyggende og holdningsskapende arbeid. Konvensjonen oppfordrer statsparten til å etablere instanser for slik formidling.

En statspart har plikt å informere allmennheten om farer som truer verdensarven samt om arbeidet for å ta vare på den. Her utvides formidlings- og informasjonsplikten til å omfatte hele verdensarven globalt.

4. NY, NORSK POLITIKK

4.1 Identifisere verdensarv i Norge

Miljøverndepartementet tilrår at Norge:

- *prioriterer å sikre verdensarven vi har i dag*
- *prioriterer å arbeide videre med nominasjoner i henhold til den tentative lista*
- *vurderer framtidig nominasjon av potensiell samisk verdensarv*
- *vurderer å ta initiativ til et nytt nordisk prosjekt for å se på gjennomføringen av verdensarvkonvensjonen i de nordiske landene*
- *åpner for transnasjonale serienominasjoner for verdensarv som er underrepresentert på verdensarvlista*
- *fortsatt støtter statsparter med kultur- og naturarv som er underrepresentert på lista*

Konvensjonen sier:

”Hver stat som er part i denne konvensjon, skal så langt det er mulig framlegge for Komiteen for verdens kultur- og naturarv en fortegnelse over kultur- og naturgoder som utgjør en del av kultur- og naturarven på deres territorium og som er egnet til å tas med i den listen som settes opp i henhold til nr. 2 i denne artikkel. Denne fortegnelsen, som ikke skal betraktes som uttømmende, skal omfatte dokumentasjon om hvor det aktuelle kultur- eller naturgode befinner seg og hvilken betydning det har.”

(Artikkel 11, punkt 1)

Norges tentative liste

Som statspart til verdensarvkonvensjonen, er Norge forpliktet til å utarbeide en oversikt over kultur- og naturarv på eget territorium som vi har til hensikt å nominere til verdensarvlista de nærmeste fem til ti år (vår tentative liste). Den skal kun inneholde områder hvor faglige vurderinger tilsier at verdiene med stor sikkerhet fyller konvensjonens krav.

Norges tentative liste består i 2011 av (årstall for oppføring på tentativ liste i parentes):

1. Tysfjord, Hellemobotn og Rago nasjonalpark, utvidelse av det svenske verdensarvområdet Laponia (2002).
2. Lofoten (2002)
3. Svalbard (2007)
4. Jan Mayen og Bouvetøya, som deler av den midtatlantiske ryggen, transnasjonal serienominasjon (2007).
5. Industrierarven Notodden, Rjukan og Tyssedal (2009)
6. Skipsgravhauger i Vestfold og kvernsteinbrudd i Hyllestad (som deler av en transnasjonal serienominasjon av kulturminner fra vikingtida) (2011).

Fra norsk side ble det i 1993 tatt initiativ til et tverrfaglig nordisk prosjekt for å vurdere nye nordiske områder for nominering til verdensarvlista. Hovedformålet var å få en samlet, tverrfaglig, nordisk framstilling av nye områder som skulle foreslås for nominasjon. Bakgrunnen for dette var blant annet den globale strategien og andre

vurderinger gjort av verdensarvkomiteen, som formante statspartene til å identifisere "de viktigste objektene eller områdene" av sitt slag i verden. Statspartene ble bedt om å se "sin" verdensarv i sammenheng. Det nordiske prosjektet fikk anerkjennelse fra Unesco og brukes fortsatt som modell for ønsket regional tilnærming til identifisering av potensiell verdensarv. Norges tentative liste fra 2002, samt de øvrige nordiske landenes tentative lister, baserer seg i stor grad på resultatet av dette arbeidet, en rapport fra Nordisk ministerråd fra 1996 (Nord 1996:30 Verdensarv i Norden).

Norges tentative liste ble på nytt gjennomgått og vurdert i perioden 2005-2007/2008. På bakgrunn av faglige tilrådinger fra Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning og etter en samlet vurdering av potensiell norsk verdensarv, ble Norges tentative liste revidert av Miljøverndepartementet i 2007. Den tentative lista ble på grunnlag av kulturminnefaglige vurderinger supplert med enkeltområder i 2009 og 2011.

Til grunn for direktoratens anbefalinger lå verdensarvkomiteens globale strategi, internasjonale gapanalyser, prioritering av transnasjonale serienominasjoner, vektlegging av naturarv og ønsket om å begrense ny norsk kulturarv til et minimum. Videre hadde Stoltenberg I-regjeringen vedtatt i statsråd i 2006 en overordnet Unesco-politikk som også ga føringer for verdensarvarbeidet. Der sies det at *Norge skal bidra til en mer geografisk og tematisk representativ liste ved å fremme nominasjoner fra fattige og underrepresenterte land (...).*

Norges tentative liste er godt fundert. Prosessene har vært faglig baserte og inkluderende.

I dag har 188 stater ratifisert konvensjonen. Av disse har 153 områder eller objekter på lista, mens 35 ennå ikke har det. 117 land har færre eller like mange som Norge. Svært mange av disse landene er større enn Norge i territorium og folkeantall. Norge er dermed blant den firedelen av land som er best representert. Representasjon på verdensarvlista må også sees i forhold til landets kultur- og naturfaglige mangfold. Norge har stor naturgeografisk variasjon sett i forhold til landareal. Dette kan tilsi at Norge kan ha et større ansvar for verdensarv enn det enkelte andre land har. Norge må imidlertid være oppmerksom på ikke å svekke sin troverdighet som støttespiller for en balansert og representativ verdensarvliste.

Se for øvrig kapittel 3.1 om historikk, som handler om utviklingen av verdensarvlista og vestlig dominans.

Nominasjoner under arbeid

Norge arbeider nå med fire nominasjoner. Etter initiativ fra Island arbeides det med en transnasjonal serienominasjon av vikingmonumenter og -steder, et samarbeid mellom Island, Danmark, Tyskland, Sverige, Norge og Latvia. Videre arbeides det med å nominere industriarven i Notodden, Rjukan og Tyssedal. Arbeidet startet opp i 2010. Rammene for en nominasjonsprosess av Svalbard som verdensarv er under avklaring. En eventuell gjenopptakelse av arbeidet med å nominere Lofoten, vil bli vurdert

fortløpende. Utvidelse av det svenske verdensarvområdet Laponia, med Tysfjord, Hellemobotn og Rago nasjonalpark, er foreløpig utsatt. Island og Portugal har vært pådrivere for arbeidet med en mulig nominasjon av den midtatlantiske ryggen, der Norge har det nordligste punktet (Jan Mayen) og det sørligste punktet (Bouvetøya). Norge vil bidra i dette arbeidet dersom noen av de andre landene tar initiativ.

Dette kan føre til at Norge i løpet av en femårsperiode har fire nye verdensarvområder. Det vil kreve omfattende ressurser å forvalte både nåværende og nye verdensarvområder. Derfor bør Norge prioritere å sikre den verdensarven vi allerede har, og den som er i ferd med å nomineres. Norges tentative liste er et resultat av et nordisk samarbeid. Når arbeidet med å nominere områdene på denne nå nærmer seg slutten, kan det være interessant å ta initiativ til et nytt nordisk prosjekt for å stimulere til å etablere en felles nordisk politikk og praksis for forvaltning av verdensarven basert på erfaringer.

4.2 Organisering, aktører og samarbeid

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *det blir etablert et fast, årlig forum (departementenes verdensarvutvalg) hvor myndighetene kan sikre god informasjon og tidlig få drøftet verdensarvsaker som har relevans for flere departement. Miljøverndepartementet skal ha sekretariatsfunksjonen*
- *det blir etablert et fast årlig møte mellom statlige myndigheter og representanter for verdensarvområdene*
- *det ved hvert enkelt verdensarvområde blir etablert et samarbeidsorgan (verdensarvråd) som skal ha definerte oppgaver. Organiseringen av et slikt samarbeidsorgan utarbeides i samarbeid mellom de lokale og regionale myndighetene og det ansvarlige direktoratet (Riksantikvaren eller Direktoratet for naturforvaltning)*
- *det ved hvert enkelt verdensarvområde blir etablert en koordinatorfunksjon eller -stilling (verdensarvkoordinator) som skal ivareta definerte oppgaver*
- *de tidligste verdensarvområdene blir oppfordret til å vurdere nye modeller for organisering*
- *det blir vurdert om Statens naturoppsyn også bør få en rolle når det gjelder å rapportere brudd på plan- og bygningsloven innenfor verdensarvområdene*

Konvensjonen sier:

Hver stat skal bestrebe seg på å "treffe hensiktsmessige juridiske, vitenskaplige, tekniske, administrative og økonomiske tiltak som er nødvendige for å påvise, verne, bevare, formidle og rehabilitere denne kultur- og naturarv"
(Artikkel 5, punkt d)

Status og vurderinger

For at Norge skal kunne gjennomføre verdensarvkonvensjonen, må en rekke aktører og sektorer involveres. Gjennomføringen må følge prinsippene for godt styresett. Det vil si at den skal være inkluderende, at man skal søke å nå beslutninger i fellesskap, at prosessene skal være etterrettelige, transparente, ansvarlige, effektive og forankret i norsk lovverk.

Miljøverndepartementet har hovedansvaret, sammen med Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning (inkludert Statens naturoppsyn). Utover det har ytterligere ti departement⁷ et sektoransvar for de norske verdensarvområdene. Videre er flere fylkeskommuner og fylkesmenn involvert, og antallet vokser med de nye nominasjonene. Arbeidet bør derfor organiseres slik at de ulike myndighetene er best mulig koordinert, og at kompetansen, ressursene og kvaliteten blir sikret. Målet er en helhetlig, tverrsektoriell gjennomføring. God informasjonsflyt er nøkkelen. Norge må tydelig få fram at ansvaret for å ta vare på verdensarven er tverrdepartementalt. Miljøverndepartementet foreslår derfor at det blir etablert et fast samarbeidsorgan med årlige møter: departementenes verdensarvutvalg.

Arbeidet i departementenes verdensarvutvalg vil på et tidlig stadium kunne fange opp vanskelig problemstillinger som angår flere departement, og bidra til et best mulig beslutningsgrunnlag. Dette forutsetter at det blir etablert gode rutiner som sikrer at informasjon om relevante utfordringer i det enkelte verdensarvområde blir tilrettelagt og lagt fram for departementenes verdensarvutvalg. Miljøverndepartementet vil videre informere utvalget om beslutninger som verdensarvkomiteen fatter, og som kan ha betydning for Norge. Utvalget vil kunne sikre en rask koordinering av arbeidet og en klar rolle- og ansvarsdeling mellom de aktuelle departementene og mellom det nasjonale og regionale nivået.

Årlig samling

Miljøverndepartementet ønsker at det blir etablert et fast årlig møte mellom statlige myndigheter og representanter for verdensarvområdene.

Verdensarvråd

Det bør være et mål at mest mulig samarbeidet om oppfølging av enkeltområdene blir tilrettelagt og avklart i egne lokale samarbeidsfora med representanter for relevante forvaltningsaktører og – myndigheter på lokalt og regionalt nivå. Godt organisert samarbeid med en klar ansvarsdeling forutsetter faste møtepunkter, god informasjonsflyt og en felles forvaltnings- og tiltaksplan.

De norske verdensarvområdene er veldig ulike og krever ulik oppfølging. Ved de enkelte verdensarvområdene har man, dels ut fra historiske forhold, dels ut fra i stedets

---

⁷ De ti departementene er: Fiskeri- og kystdepartementet, Forsvarsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Kulturdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Olje- og energidepartementet, Samferdselsdepartementet og Utenriksdepartementet

karakter, etablert verdensarvråd eller lokale samarbeidsgrupper med ulik representasjon. Mens de eldste verdensarvområdene har faglig-administrative samarbeidsgrupper, har de nye områdene politisk-administrative verdensarvråd. Uansett er målet en god lokal forankring. Administrasjon og drift av samarbeid samt oppfølging av statlige tilskudd øremerka oppfølging av verdensarvområdet, er også løst på ulik måte ved de enkelte verdensarvområdene. Ved flere av de nye verdensarvområdene er det etablert ideelle stiftelser med dette formålet. For at et område skal bli innskrevet på verdensarvlista, må kommunene og fylkeskommunene støtte nominasjonen. En god dialog mellom de lokale, regionale og nasjonale nivåene er vesentlig.

Fordi stedene er ulike, åpnes det for ulike modeller. Etablerte, formaliserte strukturer som fungerer godt, er det ingen grunn til å endre. Målet er at de definerte oppgavene blir ivaretatt.

Stor oppmerksomhet, forventninger om kvalitet og faglighet samt høy aktivitet og innsats stiller særlige krav til god dialog mellom de lokale, regionale og nasjonale nivåene for å oppnå god ressursbruk, koordinering og gjennomføringsevne i oppfølgingen av verdensarvområdene. Samarbeidet skal organiseres slik at det ikke kommer i konflikt med de ulike myndighetenes ansvar og roller etter nasjonalt lovverk.

Koordinatorfunksjon

For å få en "motor" for verdensarven og for å ivareta kontakten med det nasjonale og regionale nivået, er det ved enkelte av områdene opprettet egne koordinatorstillinger, noe som bidrar til en god forvaltning. Koordinatorfunksjonen må ivaretas ved hvert enkelt verdensarvområde og bør i utgangspunktet knyttes til et eksisterende fagmiljø. Staten bør sikre finansieringen av en slik funksjon og organisere årlige møter for koordinatorne. Siden enkelte av verdensarvområdene er små, behøver koordinatorfunksjonen ikke nødvendigvis være en egen stilling. Men for å sikre en god arbeidsdeling mellom det nasjonale og lokale nivået, bør den være klart definert når det gjelder oppgaver og ansvar.

Koordinatorfunksjonen skal:

- bidra til god informasjon mellom de lokale, regionale og nasjonale aktørene, organisasjonene og myndighetene
- koordinere rapporteringen (samlet årsrapport og periodisk rapport til Unesco hvert sjette år)
- ha oversikt over verdensarvområdet, aktuelle problemstillinger, sentrale oppgaver, arbeidet som pågår og de ulike aktørene
- melde fra når verdensarvverdiene er truet
- bidra til å gjennomføre planen for forvaltning
- være orientert om status for området og bidra aktivt i formidlingen
- organisere samarbeid og drive nettverksbygging for å involvere ressurspersoner og kompetansemiljø som har betydning for oppfølgingen av verdensarven

- være en stedlig mottaker eller adresse for forespørsler og informasjon om verdensarvområdet
- delta i nasjonale og nordiske nettverk for verdensarvkoordinatorer
- i tillegg være sekretær for det lokale verdensarvrådet

I verdensarvområder med egne verneområdeforvaltere vil det være ønskelig å samlokalisere verneområdeforvalter, verdensarvkoordinator og Statens naturoppsyn lokalt, jf. etableringen av knutepunkt for naturvernområdene. Ved siden av å utgjøre et stimulerende kompetansemiljø vil dette bidra til å sikre god samhandling og koordinering av verdensarvoppfølgingen. Det må være et mål å få etablert slike stimulerende og samhandlende kompetansemiljø ved alle verdensarvområdene.

Statens naturoppsyn er allerede til stede lokalt på Vegaøyen og i Vestnorsk fjordlandskap, med verdensarven inkludert i sitt mandat. Oppsynet har også lokalt ansatte i Røros og Alta, men disse stillingene er ikke etablert med verdensarven som oppgaveportefølje. Gjennom naturoppsynsloven har Statens naturoppsyn både naturmangfoldloven og kulturminneloven som sitt ansvarsområde. Oppsynets kapasitet og kompetanse bør utnyttes bedre i arbeidet med å følge opp verdensarvområdene. I utgangspunktet er ikke Statens naturoppsyn tilsynsmyndighet etter plan- og bygningsloven, men kan rapportere til kommunene om særlige forhold som bør følges opp innenfor områder forvaltet etter dette lovverket. Deler av verdensarvområdene forvaltes etter plan- og bygningsloven, og departementet vil vurdere om Statens naturoppsyn kan få en klarere definert tilsynsrolle i slike områder.

Det er mange som tar vare på verdensarven i Norge, som offentlige myndigheter på ulike nivå og innenfor ulike sektorer, museer, den enkelte eieren, interesseorganisasjoner, frivillige og næringslivsaktører. For å oppnå et godt resultat må de ulike aktørene samarbeide på en effektiv, fleksibel, rasjonell og gjensidig understøttende måte. Tydelige roller, klare ansvarsforhold, riktig myndighetsfordeling og gode samarbeidsrutiner er viktig.

Interesseorganisasjoner og frivillige organisasjoner

Frivillige organisasjoner er viktige samfunnsaktører. Det lokale og frivillige engasjementet er et nødvendig supplement til den offentlige forvaltningen. I løpet av de siste årene har flere organisasjoner som bidrar i arbeidet med å følge opp verdensarvområdene, sett dagens lys. Norges Verdensarv er et nettverk som består av alle de syv områdene som er innskrevet på verdensarvlista. De frivillige organisasjonene Vegaøyens venner, Storfjordens venner og Circumferencens venner er foreninger som blant annet gjennom stor dugnadsaktivitet, gjør en viktig innsats i sine respektive verdensarvområder.

Fra tidligere har Stiftelsen Bryggen gjort en uvurderlig innsats. Disse samarbeidspartners innsats og engasjement kan på ingen måte anerkjennes nok. Mulighetene for frivillig innsats for verdensarven bør styrkes. Dugnad er et konkret bidrag, og organisasjonene må fortsatt få støtte til konkrete prosjekter.

4.3 Lovverk og forvaltningsplan for verdensarven

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *de norske verdensarvområdene har en relevant forvaltningsplan for verdensarven innen utgangen av 2014*
- *det blir utarbeidet en mal for en forvaltningsplan for verdensarven. Denne skal følge en gitt ramme, jf. forslag i vedlegg 5.3.*
- *ansvaret for verdensarven kommer tydelig fram i alle relevante kommunale og fylkeskommunale planer og i forvaltningsplanene for naturvernområdene*

Retningslinjer for gjennomføring av konvensjonen sier:

”Et nominert objekt eller område skal ha en relevant forvaltningsplan som konkretiserer hvordan de fremragende universelle verdiene skal forvaltes, fortrinnsvis gjennom verktøy som fremmer deltakelse”

(Retningslinjer for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen, råd nummer 108).

Lovmessig beskyttelse

Retningslinjene for arbeidet med å gjennomføre verdensarvkonvensjonen stiller krav til at verdensarvområdene skal være sikret en langvarig og tilstrekkelig beskyttelse, enten juridisk eller gjennom en institusjonell eller tradisjonell sikring og forvaltning. I Norge er de norske verdensarvverdiene sikret gjennom kulturminneloven, naturmangfoldloven og plan- og bygningsloven, samt i enkelte tilfeller gjennom andre sektorlover. Verdensarven har dermed et godt vern, men det er likevel noen særlige utfordringer. Disse bør følges opp innenfor det eksisterende lovverket.

Forvaltningsplan for verdensarven

Retningslinjene for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen krever at en klar forvaltningsplan for verdensarven ligger ved når et område skrives inn. Planen bør inneholde en oversikt over aktører, beskrivelse av roller, ansvar og kompetansebehov, besøksanalyse, risikoanalyse, beredskapsplan, rutiner for overvåking og rapportering og behov for finansiering (se vedlegg 5.3). I tillegg vil det være en rekke andre kommunale, fylkeskommunale og statlige planer som berører forvaltningen av verdensarvverdiene. Den overordnede forvaltningsplanen for verdensarven skal gi en oversikt over det som er relevant i disse.

Forvaltningsplanen for verdensarven er ikke juridisk bindende, men den skal gi klare føringer og mål for forvaltningen, og den skal konkretisere tiltak som er nødvendige for å ta vare på verdensarvverdiene. Lokale aktører må involveres når planen skal utarbeides, og den skal forankres gjennom en god prosess. Arbeidet skal alltid involvere den lokale og regionale planmyndigheten og myndigheten som forvalter annet relevant lovverk. Formålet er å sikre en samordnet og helhetlig forvaltning.

Flere av de norske verdensarvområdene omfatter også naturvernområder, som har egne forvaltningsplaner. Disse planene blir utarbeidet av verneområdestyrene eller fylkesmannen og godkjent av Direktoratet for naturforvaltning.

Forvaltningsplanen for verdensarvområdet skal også omtale eventuelle buffersoner (se kapittel 4.4). Planen skal følge norsk miljøpolitikk og sikre verneverdiene. Den skal legge til rette for en positiv utvikling av lokalsamfunnet med utgangspunktet i verdensarvverdiene. Alle verdensarvområdene vil ha tilleggsverdier som ikke nødvendigvis kommer fram i innskrivingsgrunnlaget. Planen bør også omtale behovet for å ta vare på disse og avstemme dem mot de øvrige verdiene. Ansvar som følger av verdensarvkonvensjonen skal komme tydelig fram i alle relevante kommunale og fylkeskommunale planer.

Planen bør være enkel og konkret og skal inneholde mål på både kort og lang sikt. Den skal revideres hvert sjette år. Tiltaksdelen vil være vesentlig, og det er i hovedsak denne som skal revideres. En skisse til en mal for en forvaltningsplan for verdensarven finnes i vedlegg 5.3.

Ansvar for å utarbeide og revidere planen skal ligge hos verdensarvrådet. Ansvar for å gjennomføre planen ligger hos rådet og hos relevante myndigheter og institusjoner. Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning har ansvaret for at planene er i overensstemmelse med norsk lovverk og med kravene i retningslinjer for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen.

Den obligatoriske, periodiske rapporteringen til Unesco er en god anledning til å evaluere forvaltningssystemet og evnen til å gjennomføre planene, samt til å iverksette nødvendige endringer. Forvaltningsplanen bør derfor revideres hvert sjette år, i tråd med Unescos periodiske rapportering. Norges neste rapportering skal være gjennomført innen januar 2013 og vil bli behandlet i verdensarvkomiteen i 2014. De norske planene bør justeres og nye planer utarbeidet innen 2014 på bakgrunn av funn fra rapporteringen.

Bergkunsten i Alta - universell utforming

Bergkunsten i Alta finnes på flere lokaliteter innerst i Altafjorden. Hovedfeltet ligger i Hjemmeluft, der museet også ligger. Rundt museet er det bygd opp et nett av stier som skal lede publikum rundt på området, først og fremst for å unngå at de besøkende trækker på bergflatene med den skjøre bergkunsten. Ristningene er gjort i fjellet, som skaller av og forvitrer. Stiene, som er bygd som ramper med rekkverk på den ene siden, gjør at man kan se bergkunsten på nært hold. Rampene er brede nok for rullestoler og barnevogner og de har møteplasser som gjør at man kan formidle bergkunsten for mange mennesker på en gang.

4.4 Buffersoner

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *behovet for buffersoner for alle de norske verdensarvområdene blir vurdert som et ledd i arbeidet med forvaltningsplanene for verdensarven*
- *eventuelle buffersoner innarbeides i kommunens planverktøy i henhold til plan- og bygningslovens bestemmelser verdensarven kommer inn som tema i forskrift om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven*

Retningslinjene for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen sier:

”Dersom det er nødvendig for å bevare området på en forsvarlig måte, skal det opprettes en buffersone av tilstrekkelig størrelse.”

(Retningslinjer for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen, råd nummer 103)

Utviklingen viser at verdensarven utsettes for økte trusler. Dette har ført til at verdensarvkomiteen har økt oppmerksomheten rundt buffersonepolitikken. Alle statspartene blir oppfordret til å etablere buffersoner. Dette kravet blir støttet av de rådgivende organene IUCN og Icomos. Kun to av de norske områdene har buffersoner: Vegaøyen og Røros bergstad og Circumferensen (Circumferensen er buffersonen). De stedene som ikke har buffersoner, bør vurdere behovet for slike i forbindelse med at planen for forvaltning blir utarbeidet eller revidert innen 2014 (se kapittel 4.3). Målet med buffersonene er å unngå at det blir satt i verk tiltak utenfor verdensarvområdene som kan ha negativ innvirkning på verdensarvverdiene. Buffersonene kan for eksempel etableres som hensynssoner i kommuneplanens arealdel, jf plan- og bygningsloven paragraf 11-8.

All bruk og forvaltning av et verdensarvområdet skal respektere tålegrensene for belastning av verdensarvverdiene. Slike tålegrenser skal, så langt det er mulig, vurderes i den enkelte sak.

For å sikre at slike tålegrenser blir tatt hensyn til, bør verdensarven inngå i forskriften om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven, slik at planer og tiltak som berører områder innskrevet på verdensarvlista, blir vurdert.

4.5 Overvåking og rapportering

Miljøverndepartementet tilrår at Norge prioriterer å overvåke verdensarven gjennom et system for slik overvåking ved å:

- innføre faste, forenklete rapporteringer fra verdensarvområdene til staten i tillegg til den seksårige rapporteringen til verdensarvkomiteen
- utvikle målbare indikatorer for verdensarvområdenes verdier
- foreta en risikovurdering ved alle verdensarvområdene. Om nødvendig må tilstandsoversikten oppdateres
- gjøre data fra overvåkingen av verdensarvverdiene allment tilgjengelig
- gi Statens naturoppsyn en formalisert rolle når det gjelder oppsyn med og overvåking av verdensarvområdene der det er naturlig

Konvensjonen sier:

”Statene som er part i denne konvensjonen, skal i de rapporter som de sender inn (...) gi opplysninger om de lovbestemmelser og administrative bestemmelser de har vedtatt og andre tiltak de har truffet for å gjennomføre denne konvensjonen, sammen med nærmere opplysninger om de erfaringer de har høstet i den forbindelse.”

(Artikkel 29, punkt 1)

Systematisk overvåking av truslene er det viktigste verktøyet vi har for å identifisere og reagere på framvoksende trender. Internasjonalt er periodisk rapportering hvert sjette år det instrumentet som skal identifisere slike trusler. Dette er omfattende prosesser der myndighetene i hver verdensdel samarbeider systematisk for å kvalitetssikre rapporteringen. Rapportene blir gjennomgått og vurdert av de rådgivende fagorganisasjonene IUCN og Icomos før Verdensarvkomiteen behandler dem. Komiteen ønsker imidlertid å styrke overvåkingen ut over det og har utfordret de IUCN og Icomos til å undersøke andre systemer, for eksempel fjernovervåking (via satellitt).

Gjennom å etablere en verdensarvkoordinatorfunksjon ved alle de norske verdensarvområdene, kan man lokalt kontinuerlig håndtere overvåkingen og umiddelbart rapportere til det ansvarlige direktoratet ved særlig kritiske forhold. Andre lokale forhold som gjelder gjennomføringen av forvaltningsplaner, skal årlig rapporteres til staten. I den løpende overvåkingen av og oppsynet med verdensarven, bør Statens naturoppsyn få en formalisert rolle der det er naturlig, dvs der Statens naturoppsyn likevel er til stede fordi det er store naturoppsynsoppgaver i distriktet.

I tillegg til den seksårige rapportering til Unesco, styrker Miljøverndepartementet overvåkingen gjennom å innføre fast, forenklet rapportering til staten. Det vil bli lagt vekt på å etablere enkle rapporteringsrutiner.

Som et verktøy i overvåkingen, skal det utvikles målbare indikatorer for alle verdensarvverdiene. Dette er et arbeid som kan sees i sammenheng med det pågående arbeidet som Direktoratet for naturforvaltning har for overvåking av naturverdiene i verneområder.

Ved hjelp av eksisterende databaser vil Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning kunne overvåke over tid. Det skal utvikles et helhetlig system for innsamling og presentasjon av data for både kultur- og naturarven.

Utover de norske verktøyene for konsekvensutredninger har de rådgivende organisasjonene IUCN og Icomos utviklet en håndbok i miljøkonsekvensanalyser (Environmental impact assessment). Slike verktøy bør være tilgjengelige gjennom en felles database for verdensarven.

God risikoberedskap er et prioritert område. Blant de viktigste tiltakene verdensarvkomiteen har kommet med, er en håndbok som beskriver hvordan katastrofeberedskapsplaner kan utarbeides:

<http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-630-1.pdf>

Bryggen i Bergen – overvåking av grunnforholdene

Det har i mange år vært kjent at Bryggen i Bergen synker. Derfor er det etablert to forskjellige system for å overvåke med hva som skjer med bygningene og fundamentene deres. Gjennom etablerte miljøbrønner blir utviklingen under bakken overvåket. Samtidig blir det årlig gjennomført oppmålinger som viser hvordan bygningene synker. Informasjonen fra miljøbrønnene og oppmålingene tolkes sammen og gir da et helhetlig bilde av endringene som finner sted, og årsaken til disse. Basert på grundige analyser gjennom mange år, velger man metoder for å forebygge og reparere skadene endringene i grunnforholdene medfører. Dette er det mest omfattende overvåkingssystemet som er etablert for verdensarven i Norge.

4.6 Sentre for verdensarven

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *alle verdensarvområdene har gode sentre som kan formidle informasjon om egen verdensarv, om verdiene den representerer og om hva som gjør at den blir vurdert som noe hele menneskeheten har ansvaret for. Sentrene kan gjerne være en del av allerede etablerte institusjoner.*
- *sentrene samarbeider med, eller inngår i, etablerte institusjoner i lokalsamfunnet som har formidlings-, informasjons- og forvaltningsoppgaver knyttet til kultur- og naturarven*
- *sentrene ikke etableres etter en fast modell, men at det enkelte senteret formes etter behov, interesser, oppgaver og partnerskap lokalt. Dette må verdensarvrådet avgjøre*
- *det blir etablert en autorisasjonsordning*
- *staten, fylkeskommunen og kommunen bidrar til en forutsigbar finansiering av driften ved sentrene, under forutsetning av at disse ivaretar definerte oppgaver*

Konvensjonen sier:

Hver stat skal bestrebe seg på å ”etablere på sitt territorium, dersom det ikke finnes fra før, en eller flere instanser med tilstrekkelig personale og midler til å sørge for vern, bevaring og formidling av kultur- og naturarven” (Artikkel 5, punkt b)

Samlingssted i lokalsamfunnet

Miljøverndepartementet vil oppmuntre og støtte etableringen av sentre for verdensarven. Det er viktig å ha et sted som kan formidle informasjon av høy kvalitet, og det er behov for motorer i det lokale verdensarvarbeidet. Et slikt sted vil også kunne fungere som et diskusjonstorg eller samlingssted til inspirasjon for lokalbefolkningen. Et godt drevet senter bør kunne fungere som en støtte for oppgavene som ligger til verdensarvrådet og for personen(e) som ivaretar koordinatorfunksjonen. Et senter skal bidra til å oppfylle konvensjonens oppfordring om at lokalsamfunnet skal ha en rolle i arbeidet med verdensarven.

Modell for et senter for verdensarven

Det er ikke tilrådelig med én fast modell for et slikt senter. Omfanget og utformingen må vurderes ut fra områdets karakter og allerede eksisterende infrastruktur. Ved å gå inn med faste bevilgninger, vil staten kunne vurdere behovet for et slikt senter og hvilke krav som skal stilles til variasjon og fornying av formidling, til samarbeid med relevante aktører, til ulike tjenester og aktiviteter samt krav til en eventuell samlokalisering med relevante aktører eller institusjoner i lokalmiljøet. Dette vil sikre kvaliteten på tjenestene et slikt senter tilbyr, samtidig som den eksisterende kapasiteten blir utnyttet. For eksempel kan det være naturlig med samlokalisering med museer, nasjonalparksentre eller forvaltningsknutepunkt for naturvernområder. Ut over disse oppgavene kan et senter for verdensarven inngå samarbeid og partnerskap med ulike formål. Disse oppgavene må finansieres ut over den offentlige finansieringen.

Oppgaver for sentrene

For staten er det viktigste at senteret aktivt arbeider for å dokumentere og spre kunnskap og informasjon om verdensarven og det lokale verdensarvområdet.

Et senter for verdensarven kan:

- være et virkemiddel og en kanal for å nå lokalbefolkningen og tilreisende
- informere om verdensarven lokalt, nasjonalt og internasjonalt, med vekt på egen verdensarv
- formidle og motivere til å bruke verdensarven på en bærekraftig måte ved å legge til rette for aktiviteter i verdensarvområdet uten at disse truer verdensarvverdiene
- skape gode opplevelser på eller ved verdensarvområdet
- drive informasjonsvirksomhet koplet til planen for forvaltning
- legge til rette for kompetanseheving
- fortrinnsvis legges til etablerte institusjoner eller bygg

Finansiering

Finansiering av sentrene må være forutsigbar, fra både lokalt, regionalt og nasjonalt hold. Staten bør finansiere inntil 60 prosent av den offentlige driften, under forutsetning av at senteret oppfyller definerte krav og at resten av finansieringen blir sikret fra regionalt og kommunalt hold, eller gjennom inntjening senteret får for tjenester eller gjennom partnerskap. Staten må vurdere etableringsstøtte spesielt i hvert enkelt tilfelle.

Vestnorsk fjordlandskap - Nærøyfjorden – vertskapskurs

I Nærøyfjord-området ble det arbeidet aktivt med å håndtere besøkende ut fra ønsket om at de ikke bare skal se og så reise videre, men at de skal bli møtt, og at møtet skal ha en verdi, både for dem og for de fastboende. Målet er at hele lokalbefolkningen skal ha god nok kunnskap om verdensarvområdet slik at de kan svare de besøkende på det de måtte lure på.

4.7 Formidling

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *det blir utarbeidet en felles formidlings-, utdannings- og informasjonsstrategi for den norske verdensarven (skilting inngår som en del av denne strategien)*
- *Miljøverndepartementet utvikler et sentralt nettsted med all relevant informasjon om verdensarven (via regjeringen.no)*
- *sentrale myndigheter utvikler basismateriell for informasjon om og formidling av verdensarvkonvensjonen*
- *det legges til rette for at relevante museer blir styrket i arbeidet med å formidle verdensarven*
- *Statens naturoppsyn får et helhetlig oppdrag når det gjelder veiledning om kultur- og naturarven i relevante verdensarvområder*

Konvensjonen sier:

Statene som er part i denne konvensjonen ”skal forplikte seg til å gi allmennheten generell opplysning om farer som truer denne kultur- og naturarven og om den virksomhet som pågår på grunnlag av denne konvensjon.”

(Artikkel 27, punkt 2)

Selv om konvensjonens krav på området er klare, har Norge i liten grad prioritert formidling og utdanning om verdensarven. Det bør nå gjøres et vesentlig arbeid for å ”øke folks bevissthet, involvering og støtte til verdensarven gjennom kommunikasjon” (verdensarvkomiteens mål for *communication*). Det bør utvikles en formidlings- og informasjonsstrategi for å befeste allmennhetens forståelse av verdensarvens verdi, troverdighet og kvalitet.

Den immaterielle kulturarven bør trekkes inn som en del av framstillingen av de faste kulturminnene og naturarven. Verdensarvkonvensjonens varemerke med helhetlig tilnærming til kultur og natur må framheves i all informasjon og formidling.

Nettsted for informasjon om verdensarven

Miljøverndepartementet vil etablere et felles nettsted (via regjeringen.no) der all relevant informasjon er tilgjengelig, som for eksempel konvensjonsteksten, retningslinjene for gjennomføring av konvensjonen, de norske nominasjonene, vedtak fattet i verdensarvkomiteen med relevans for de norske verdensarvområdene, manualer, skjema, maler, rapporter og overvåkningsrapporter. Informasjonen bør være på norsk så langt det er mulig. Dette kan være en informasjonsportal som er tilgjengelig for forvaltere, aktører og interessenter på alle nivå, med andre ord åpen for alle brukerne.

Formidling innenfor verdensarvområdet

På verdensarvområdet må det være informasjon tilgjengelig, både for dem som bor der og for besøkende. I tillegg til de eksisterende brosjyrene som myndighetene allerede produserer, bør man benytte andre virkemidler og kanaler, som utstillinger, kursfagkvelder og studiesirkler. Disse tiltakene bør utformes i nært samarbeid med de etablerte, lokale og regionale institusjonene, som museer, utdanningsinstitusjoner og relevante næringsdrivende, som turistkontor. Museene har et særlig ansvar for informasjon og formidling, og de er sentrale aktører. Videre bør Statens naturoppsyn få en helhetlig rolle i formidlingen innenfor verdensarvområdene. De er til stede lokalt, de er i felt, og de har allerede i dag veiledning om naturen i verdensarvområdene som en viktig oppgave. Statens naturoppsyn er en viktig samarbeidspartner for lokale myndigheter og aktører.

Museer og nasjonalparksentre

Flere av museene er sentrale i formidlingen av verdensarven. Noen har også en nøkkelrolle i forvaltningen av den. Det bør legges til rette for at de relevante museene blir styrket i arbeidet med å følge opp den nye verdensarvpolitikken. Dette kan skje gjennom et tettere samarbeid mellom verdensarvforvaltningen og museumssektoren, og gjelder særlig:

- samarbeid om utvikling av utstillinger om verdensarven
- bidrag til kunnskapsoppbygging og formidling, gjerne i samarbeid med forskningsmiljø ved universiteter, høyskoler og miljøforskningsinstituttene

På kulturminnesiden vil museene også være viktige å bygge på når det gjelder dokumentasjon, skjøtsel og håndverkstjenester.

På natursiden vil Statens naturoppsyn ha en naturlig rolle både når det gjelder å dokumentere og gjennomføre tiltak, slik de har i andre naturvernområder. Det må bygges videre på ordningene som allerede finnes for dialog mellom forvaltningsmyndighet i verneområder og Statens naturoppsyn om oppgaver og ansvar. Samtidig må det være god kontakt mellom museene og Statens naturoppsyn slik at man best mulig kan utnytte ressurser og kompetanse lokalt.

Nasjonalparksentrene skal også ha en aktiv rolle i arbeidet med å følge opp den nye verdensarvpolitikken på formidlingssiden.

Formidling til allmennheten

Det er behov for å øke formidlingen om verdensarven til allmennheten i Norge, slik at befolkningens kunnskap kan økes. Informasjonen bør utvikles som et ledd i det tverrdepartementale samarbeidet. Miljøverndepartementet vil vurdere om man skal inngå samarbeid om fjernsynsproduksjoner, applikasjoner for mobiltelefoner, for eksempel i samarbeid med kultur- og naturreisen, og kurstilbud ved kveldsskoler, som for eksempel Folkeuniversitetet, Friundervisningen og AOF. Kursene eller programmene som blir utviklet, må samtidig følges av en flerbruksstrategi.

Skilting

Det skal være lett å oppdage eller forstå at man er ved et verdensarvområde. Miljøverndepartementet vil utarbeide en standard for "beste praksis" når det gjelder skilting til, ved og på verdensarvområdene, både veiskilt og informasjonsskilt. Den felles standarden på de lokale informasjonsskiltene skal baseres på de beste eksemplene vi har i dag. Veiskilting skal vurderes i samarbeid med Samferdselsdepartementet og Statens vegvesen. Skiltene på og ved verdensarvområdene skal oppgraderes ved hjelp av standarder og normer for "beste praksis" for informasjonsskilt (se ellers kapittel 4.6 om sentre for verdensarven).

Struvemeridianen – informasjonstavler

Tavlene har omfattende, men god og forklarende tekst om dette merkelige kulturminnet. De er plassert slik at de ikke forstyrrer meridianmålingenes punkter. Bildet viser tavla ved endepunktet i Hammerfest.

4.8 Kunnskap og kompetanse

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *forvaltningskompetansen blir bygd systematisk opp gjennom de årlige samlingene for verdensarvområdene (se kapittel 4.2 om organisering)*
- *det blir lagt til rette for at sentrale forvaltningsaktører kan delta på viktige arenaer for å bygge opp sin internasjonale kompetanse på verdensarv (se kapittel 4.10 om internasjonalt samarbeid)*
- *utdanning i tradisjonshåndverk som er nødvendig for arbeidet med å forvalte av verdensarven, blir prioritert*
- *det stilles midler til rådighet for å få utredet nødvendige problemstillinger, som for eksempel sårbarhetsanalyser*

Konvensjonen sier:

Hver stat skal bestrebe seg på å ”videreføre vitenskapelige og tekniske studier og forskning og utarbeide driftsmetoder som kan sette staten i stand til å motvirke de farer som truer dens kultur- og naturarv” (Artikkel 5, punkt c)

Behov for kunnskap og kompetanse

For å forvalte verdensarven er det behov for kunnskap og kompetanse på en rekke områder, fra håndverks- og skjøtselskompetanse til kompetanse om prosjektstyring.

For å kunne ta riktige valg og dermed bidra i en positiv utvikling av verdensarvområdene, må både myndigheter og lokale aktører, private så vel som frivillige, ha relevant kompetanse. Det må bygges opp kunnskap om forpliktelsene i konvensjonen, om endringer og nye krav. En rekke av vedtakene som de årlige verdensarvkomitemøtene fatter, får også konsekvenser for den norske verdensarven.

Kunnskap bygges opp gjennom forskning, datainnhenting, overvåking, rapportering og erfaring. Mye av kompetansebyggingen skjer gjennom aktiviteter i de forskjellige verdensarvområdene. Derfor er det vesentlig at man utveksler erfaringer. Dette vil bli tema på den årlige samlingen som planlegges for verdensarvkoordinatorerne (se organisering (kapittel 4.2) og plan for forvaltning av verdensarven (kapittel 5.3)). Til denne samlingen bør man også knytte kompetansehevingstiltak, som kurs eller seminarer.

Tilstrekkelig kapasitet er nødvendig for at man skal kunne nyttiggjøre seg kompetanse. Derfor må både fagdirektoratene og de enkelte verdensarvområdene ha tilstrekkelig kapasitet.

Kunnskapsdepartementet, Kulturdepartementet og Miljøverndepartementet samarbeider om å bygge opp utdanningstilbud innenfor tradisjonshåndverk.

Håndverkskompetanse som er nødvendig for forvaltningen av verdensarven, bør prioriteres.

Forskning og utredning

For å sikre norske kulturminner og naturområder samarbeider Miljøverndepartementet med Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning om å definere behovet for forvaltningsrelevant forskning. Forskningen for departementenes midler blir i hovedsak iverksatt gjennom Norges forskningsråd og er avhengig av at norske universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter søker på relevante forskningsprogram. Det er ønskelig med mer forskning som er relevant for arbeidet med å sikre, verne og formidle verdensarvverdiene. Siden verdensarvkonvensjonen er global, er også forskning på gjennomføringen av konvensjonen i et internasjonalt perspektiv av stor interesse.

Departementene styrer ikke Forskningsrådets tildeling til søknader. For å få dekket Miljøverndepartementets behov, mener bør det vurderes om det kan stilles midler til rådighet for å få utredet nødvendige problemstillinger, som for eksempel sårbarhetsanalyser.

Verdensarvområdene er ressursbaser som, i samarbeid med miljøinstitutter, museer, universiteter eller høyskoler, kan identifisere og bidra til å sette i gang forskningsprosjekter.

Urnes stavkirke - istandsetting

Urnes stavkirke, oppført på 1130-tallet, ble innskrevet på verdensarvlista i 1979. Etter arkeologiske utgravinger i 1956-57 viste det seg at fundamentene for kirken var svekket. Nordveggen, med den unike utskårne portalen som har gitt navnet til urnesstilen, var i ferd med å synke. Istandsettingen som ble gjennomført 2008-2010 viser det beste nivået på det norske fagmiljøet av håndverkere, konsulenter, antikvarer og konservatorer kan gjennomføre i dag. Kirken er nå refundamentert med tradisjonelle teknikker. Så lite som mulig av materialet er skiftet ut. Malt dekor på veggene og inventar er konserververt. En vellykket redningsaksjon som nesten ikke har etterlatt synlige spor. I september 2010 ble kirken gjenåpnet.

4.9 Skole og utdanning

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *Kunnskapsdepartementet og Miljøverndepartementet samarbeider om å etablere etterutdanningskurs for lærere ved utvalgte studiesteder*
- *det blir utviklet lærerverktøy som viser at aspekter ved verdensarven er relevante for undervisning på ulike trinn i grunnskolen og den videregående skolen (gjennom Kunnskapsdepartementets kompetansesentre)*
- *verdensarvområdene får støtte til å utarbeide og tilby besøkspakker eller verdensarvopplevelser i regi av Den kulturelle skolesekken og Den naturlige skolesekken*
- *verdensarvområdene skal ha pedagogisk tilrettelagt informasjon til bruk for skolene*
- *Miljøverndepartementet tar initiativ til et samarbeid med Folkeuniversitetet, Friundervisningen, AOF og andre for å utvikle en kurspilot om verdensarven (se også kapittel 4.7 om formidling)*
- *utdanningen i tradisjonshåndverk blir styrket*

Konvensjonen sier:

”Statene som er part i denne konvensjon, skal legge vekt på å bruke alle egnede midler, særlig utdannings- og informasjonsprogrammer, for å styrke sine folks forståelse og respekt for den kultur- og naturarv som er definert i artikkel 1 og 2 i konvensjonen.”
(Artikkel 27, punkt 1)

Verdensarvkonvensjonens tekst uttrykker eksplisitt statspartenes ansvar for utdanning. Gjennom samarbeidet mellom kultur- og utdanningssektorene, oppfordrer verdensarvkomiteen og Unesco statspartene til å etablere utdanningsprogram for verdensarven.

Verdensarv i skolen

De fleste norske verdensarvområdene har gode undervisningstilbud og skoler som bruker disse. Verdensarven og kultur- og naturverdiene den representerer, er relevante for flere fag og ulike tema, fra matematikk og historie til kunst og klimaendringer. Det bør utarbeides en veiledning for lærere. Målet er at alle lærere skal kunne undervise om verdensarven eller bruke denne i undervisningen.

Unescos ”Verdensarv i unge hender” består av eksempler på undervisningsmateriell og nettverkssamarbeid med regionale møter, gjerne i tilknytning til verdensarvkomiteens møter. Dette er Unescos viktigste bidrag til skoleelever og lærere i grunnskolen og den videregående skolen. Unesco har også et program for frivillig arbeid for elever. Skoler som ligger på eller ved de norske verdensarvområdene, bør få mulighet til å delta i nettverkene.

Verdensarvområdene i Norge bør være en ressurs for skolene i egen region. Den kulturelle skolesekken og Den naturlige skolesekken kan være gode kanaler for opplevelser, og man bør sørge for at det blir etablert tilbud om verdensarvopplevelser gjennom skolesekkene.

Forslag til verdensarvrelaterte aktiviteter innen Nettverk for miljølære bør utvikles i samarbeid med skolene i verdensarvområdene.

Lærerne har en nøkkelrolle. Det bør derfor komme på plass etterutdanningstilbud, som eventuelt kan legges til høgskoler nær verdensarvområdene. Det er også viktig å gjøre det enkelt for lærerne å bruke verdensarven i henhold til gitte mål for undervisningen i relevante fag. Ett tiltak kan være å styrke nettverket lærerne imellom.

Utdanningstilbud utenfor det offentlige

En av FN-sambandets oppgaver er å bistå lærerne som underviser om FN-systemet og globale spørsmål. Målet er å øke elevenes kunnskap og skape debatt om disse temaene. FN-sambandet tilbyr materiell, kurs, foredrag, rådgivning, presstjenester og en allsidig bibliotekjeneste. Dersom FN-sambandet deltar mer i arbeidet med å spre informasjon og kunnskap om verdensarven, vil det være et vesentlig bidrag. Globalis.no er FN-sambandets interaktive verdenskart som omfatter mange tema i FN-sammenheng. Dette burde inneholde mer informasjon om verdensarven.

Mange voksne er aktive brukere av kurs, opplevelsesreiser og andre kultur- og naturtilbud. Ofte er de også sentrale verdibærere og har en positiv innflytelse på større samfunnsgrupper. Særlig nyttig vil det være å lage et kurs- eller studietilbud om verdensarven til disse, gjennom for eksempel Folkeuniversitetet, Friundervisningen og AOF.

Røros bergstad og Circumferensen- ungdomsleir

Sommeren 2011 arrangerte Røros videregående skole for femte gang en europeisk ungdomsleir for verdensarven, et bidrag til Unescos prosjekt "Verdensarv i unge hender". Leiren gir ungdom anledning til å prøve seg på praktiske oppgaver i arbeidet med å sikre verdensarven Røros bergstad og Circumferensen, fra torvlegging på tak til hogst av småkratt ved gruvene. Ungdommene må selv komme fra et verdensarvområde, og skolen deres skal ha erfaring fra verdensarvprosjekter. Røros-leiren har skapt interesse og entusiasme for verdensarven lokalt, brakt generasjoner nærmere hverandre og bidratt til samarbeid mellom skole, kommune, museum og frivillige organisasjoner. Fordi deltakerne bor i vertskapsfamilier, har skoleungdommen trukket foreldrene med inn i verdensarvarbeidet. Det gir resultater!

4.10 Internasjonalt samarbeid

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *Norge fortsatt skal være en aktiv statspart i de formelle organene (statspartenes generalforsamling og verdensarvkomiteens møter)*
- *Norge øker sin innsats for verdensarven utenfor Norge og bidrar med kompetanse på de områdene der Norge kan utgjøre en forskjell*
- *Det legges til rette for deltakelse i internasjonale nettverk og fora (jf. kapittel 4.8 om kunnskap og kompetanse)*
- *Miljøverndepartementets budsjett styrkes for å bidra til å finansiere internasjonale prosjekter og initiativ som kommer fra norske aktører*

Konvensjonen sier:

”... stater som er part i denne konvensjon, (skal) erkjenne at slik kultur- og naturarv utgjør en verdens kultur- og naturarv som det internasjonale samfunn som helhet er forpliktet til å samarbeide om å verne.” (Artikkel 6, punkt 1)

Norge som statspart til verdensarvkonvensjonen

Generalforsamlingen er ansvarlig for de overordnede politiske føringene og for valg til verdensarvkomiteen. Alle statsparter til konvensjonen har stemmerett i generalforsamlingen. Norge bør fortsatt være en vesentlig samarbeidspartner internasjonalt når det gjelder å gjennomføre verdensarvkonvensjonen. Som statspart deltar Norge, ved Miljøverndepartementet, i statspartenes generalforsamling hvert andre år.

Norge følger verdensarvkomiteens arbeid og beslutninger og bidrar når statsparten blir bedt om innspill, slik verdensarvkonvensjonens struktur forutsetter. I disse strukturene formes verdensarvkonvensjonens praksis, prioriteringer og valg for framtida.

Norge har vært medlem av verdensarvkomiteen i to perioder, sist i 2003-2007. Norge følger her en nordisk rotasjon og bør stille til valg når det igjen blir aktuelt for på den måten å bidra i det internasjonale samarbeidet. Som en av de største bidragsyterne til den internasjonale oppfølgingen av konvensjonen, må Norge samtidig arbeide for å få innflytelse i verdensarvkomiteen, også i perioder der Norge ikke er medlem.

Norge skal bidra til å styrke det nordiske samarbeidet og fremme viktige saker via det nordiske landet som eventuelt sitter i komiteen, eller via andre strategiske partnere. Det nordiske samarbeidet skal fortsatt være et viktig element i det internasjonale samarbeidet

Norge bør delta med eksperter i ulike fagsaker, prosjekter og program, med vekt på samarbeid på områder der Norge kan utgjøre en forskjell. Norge er forpliktet til å bidra økonomisk til verdensarvfondet og bør også støtte andre internasjonale kampanjer for verdensarv med særlige utfordringer. I tillegg vil Norge bidra med ekspertise der Unesco ber om det. Norge bør ta opp sentrale tema og utfordringer og søke strategiske partnere for å få gjennomslag. På denne måten styrker Norge utviklingen av egen

fagkunnskap og egne fagmiljø, samtidig som Norge blir en mer relevant og attraktiv internasjonal samarbeidspartner.

De viktige temaene for Norge i det internasjonale arbeidet de neste 10-15 årene bør være å bidra til å effektivisere verdensarv arbeidet, styrke det faglige grunnlaget for beslutningene som blir tatt, bidra til en balansert verdensarvliste gjennom å styrke den institusjonelle kompetansen i landene som er underrepresentert på lista, styrke den lokale medbestemmelsen, legge til rette for bruk som ikke skader verneverdiene og involvere flere partnere i arbeidet med å gjennomføre konvensjonen.

I dag finnes det bare begrensede midler til samarbeid som fremmes fra norsk side. For å nå målene som er nevnt over, bør Miljøverndepartementets budsjett styrkes for å bidra til å finansiere relevante internasjonale aktiviteter og prosjekter.

I tillegg bør Norge fortsatt støtte prosjekter som går til verdensarv i utviklingsland, med vekt på å bygge institusjoner og styrke kompetanse. En slik prioritering er i tråd med vedtak og råd fra verdensarvkomiteen. Kultur- og naturarven er sentral når det gjelder å skape identitet og fred og når det gjelder verdiskaping. Den er dermed sentral i nasjonsbyggingen og er viktig i FN-sammenheng.

Verdensarvområdenes internasjonale samarbeid

Det er viktig at verdensarvområdene deltar i samarbeidet rundt verdensarven utenfor Norge eller med institusjoner og organisasjoner i utlandet som har sammenfallende faglige interesser som dem selv. Dette er viktig fordi det hever det lokale verdensarvområdets kompetanse om sin type verdensarv. Men ikke minst er det viktig fordi forvaltningen av verdensarven er en internasjonal utfordring hvor man i fellesskap ivaretar kultur- og naturarven for framtidig generasjoner.

Lokale, norske erfaringer, kunnskap og kompetanse bør ha betydning for andre. Et internasjonalt samarbeid i prosjekter, organisasjoner eller nettverk mellom representanter for verdensarvområdene kan bidra til å forbedre forvaltningspraksisen. Det bør derfor legges til rette for at norske representanter kan delta i program og prosjekter, samtidig som man lokalt må avveie hva man har ressurser til.

Norske fagmiljø og internasjonalt samarbeid

Staten bør legge til rette for at sentrale, norske fagmiljø i sterkere grad kan delta i internasjonalt samarbeid om verdensarven. Norske fagmiljø har også vært med på å innføre nye, faglige satsinger i verdensarv arbeidet. Viktige, nye tema er fulgt opp, som klimautfordringene, arktisk kultur- og naturarv, menneskerettighetene og en bærekraftig utvikling og bruk av verdensarven.

Et bredt sett av fagmiljø bør trekkes inn. Først og fremst vil Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren ha en sentral oppgave, men viktige fagmiljø finnes også ved utdannings- og forskningsinstitusjonene og i miljøforskningsinstituttene.

Enkelte frivillige organisasjoner kan bidra med vesentlig innsikt i internasjonale sammenhenger.

Trekonserveringskurset

Siden 1984 har Riksantikvaren arrangert et internasjonalt kurs i trekonservering (International Course on Wood Conservation Technology) i samarbeid med Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Norsk institutt for kulturminneforskning og ICCROM. Kurset blir arrangert hvert andre år, etter initiativ fra Unesco, og alternerer med ICCROM/Unescos steinkonserveringskurs, som arrangeres i Italia. Det femtende trekonserveringskurset skal etter planen gjennomføres i mai-juni 2012. Kurset har vært en stor suksess og har gitt gode resultater. En stor del av de drøyt 270 tidligere kursdeltakerne sitter i dag som forvaltere i nøkkelposisjoner spredt over hele verden. Norge har overført viktig kunnskap og kompetanse, samtidig som norske fagmiljø, med Riksantikvaren i spissen, har etablert et formidabelt nettverk. Gjennom dette kurset og en rekke engasjement, aktiviteter og prosjekter i internasjonal sammenheng, er Norge og Riksantikvaren blitt kjent for å ha spisskompetanse på tre.

4.11 Verdiskaping

Miljøverndepartementet tilrår at:

- *verdensarven blir prioritert høyt i Miljøverndepartementets nye strategi for verdiskaping knyttet til kultur- og naturarven*
- *samarbeidet mellom verdensarvrådene og lokale næringsdrivende blir styrket*
- *det legges opp til et samarbeid mellom alle kommuner med verdensarvområder*

Konvensjonen sier

Hver stat skal bestrebe seg på å ”vedta alminnelige retningslinjer med sikte på å gi kultur- og naturarven en funksjon i lokalsamfunnet og integrere kultur- og naturvern i den alminnelige planlegging”

(Artikkel 5, punkt a)

Verdensarvkonvensjonen oppfordrer statspartene til å sørge for at kultur- og naturarven blir en del av utviklingen i lokalsamfunnet. Miljøverndepartementet arbeider nå med en bredere strategi for verdiskaping basert på kultur- og naturarven. Verdensarven bør omtales som et eget element i denne strategien og få høy prioritet, slik at Norge kan oppfylle sin ambisjon om å gjøre verdensarvområdene til fyrtårn i forvaltningen av kultur- og naturarven. Strategien vil legge opp til et samarbeid mellom Miljøverndepartementet og flere departementer, herunder Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

I Miljøverndepartementets politikk for verdiskaping på kulturminneområdet, slik den er definert i stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner, har kulturarven

en økonomisk, opplevelsesmessig og kunnskapsmessig funksjon. Tilsvarende definisjon er lagt til grunn i verdiskapingsprogrammet for naturarven.

Verdiskaping i verdensarvområdene må legge vekt på at natur- og kulturminneverdiene forvaltes slik at de blir tatt vare på for framtidige generasjoner og blir robuste nok til å tåle at flere oppsøker dem. Når man etablerer ny virksomhet, er det viktig å ta hensyn til verdensarvens tålegrenser. Verdensarvområdene skal utvikle seg, men verdiene de er innskrevet med, må tas vare på. Det innebærer at man skal legge til rette for utvikling innenfor stedets tålegrense. For områdene som er vernet etter naturmangfoldloven, gjelder egne bestemmelser som skal sikre at bruken ikke kommer i konflikt med verneformålet.

Staten bør bidra til å bygge opp under utviklingen i verdensarvområdene. Det er viktig å samarbeide med andre sektorer, som kan ha supplerende virkemidler.

Miljøverndepartementet bør stimulere lokalsamfunnene rundt verdensarven til engasjement, stolthet, samarbeid og nettverk. Verdiskaping i verdensarvområdene bør bidra til å fremme kunnskap og ferdigheter som ivaretar lokal kultur, lokale tradisjoner og historier. Staten bør legge til rette for nye ideer og innovasjon.

Det er ikke bare statens ansvar å ta tak i denne utfordringen. En av fylkeskommunenes hovedoppgaver er regional utvikling. Mange andre aktører kan også bidra, men først og fremst må de lokale verdensarvområdene selv ta tak i utfordringene knyttet til verdiskaping basert på verdensarven. Det bør derfor legges opp til et politisk samarbeid mellom alle kommuner med verdensarvområder.

Vegaøyen – dunnæring

Tidligere tiders dunnæring på Vegaøyen var i ferd med å dø ut i årene før området kom på verdensarvlista. Gjennom innskrivingen ble det bekreftet at den unike tradisjonen med å sanke dun fra hekkende villfugl var av fremragende universell verdi. Etter innskrivingen har man lyktes med å snu trenden gjennom målrettet innsats. I dag blir det samlet dun fra ca. 1200 reir ute på øyene. Fremdeles knytter det seg store utfordringer til å rekruttere nye ærfuglvoktere og til å gjøre tradisjonen bærekraftig. I de seinere årene har driftige ildsjeler utviklet nyskapende produkter i ett av øyværene. I tillegg til de tradisjonelle edderdunsdynene er det nå mulig å kjøpe også eksklusive produkter som edderdunsvotter og smykker. Dette er et eksempel på at verneinteressene og lokal verdiskaping har samme mål og kan ha gjensidig nytte av hverandre.

5. VEDLEGG

5.1 Vedlegg 1: Verdensarven i relevante politiske dokumenter

Generelt

Det forplikter å ha områder på verdensarvlista. Verdensarven skal sikres og pleies, og den skal ha en rolle i lokalsamfunnet. Norge har erklært at forvaltningen av verdensarven vår skal være eksempel på ”beste praksis”. Miljøverndepartementet har etablert bevaringsprogram for verdensarven, for bergkunsten og for stavkirkene. Naturvernområdene følges opp med forvaltningstiltak og oppsyn. Overvåkingsprogram for naturvernområdene er under oppstart. Program for verdiskaping på basis av kulturminner og naturarv er også etablert. Gjennom disse har Norge på mange felt lyktes med å forvalte verdensarven på en god måte.

Under følger sitater om verdensarven i relevante politiske dokumenter. Disse er grunnlaget for dagens verdensarvpolitikk.

Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner

”Regjeringen har som mål å øke de årlige tilskuddene i gjennomsnitt med 175 millioner kroner utover dagens budsjett. Den årlige oppfølgingen vil avhenge av budsjettsituasjonen.

Midlene skal benyttes direkte som tilskudd til private eiere (enkeltpersoner, organisasjoner, stiftelser) av fredete og varig sikrede kulturminner, og vil omfatte tiltak på fredete bolighus, driftsbygninger og andre typer fredete kulturminner i privat eie, stavkirker, ruiner, bergkunst, tekniske og industrielle kulturminner, fartøy, verdensarvstedene, skjøtsel av arkeologiske kulturminner og brannsikring.”⁸

”Regjeringen vil at de norske verdensarvstedene skal stå fram som eksempler på ”beste praksis” for kulturminneforvaltning. Det betyr blant annet at kulturminnene skal forvaltes på en god måte og være formelt beskyttet gjennom lovverket.”⁹

”Verdensarven har et særlig potensial når det gjelder verdiskaping og stedsutvikling. Ved gjennomføringen av et eget verdiskapingsprogram med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljø er det derfor aktuelt å vurdere tiltak med utgangspunkt i verdensarvområdene.”¹⁰

”Forvaltningen av kulturminner og kulturmiljø skal være tuftet på et solid kunnskapsgrunnlag. Oppbygging og formidling av kunnskap er derfor viktig for utviklingen av kulturminnepolitikken.”¹¹

---

⁸ 4.1 Fredning som virkemiddel, side 19. Utheving gjort av Miljøverndepartementet.

⁹ 4.5.10 Sikring av verdensarven, side 31

¹⁰ Samme sted, side 32

¹¹ 8.1 Kulturminner som kilder til kunnskap og opplevelser, side 63

”Regjeringen vil konsentrere samarbeidet med Unesco på kulturfeltet om følgende hovedområder:

- kulturelt mangfold og interkulturell dialog
- truet verdensarv
- vern av materiell og immateriell kulturarv
- kulturelle rettigheter, kulturindustri og opphavsrettigheter

Regjeringen vil legge økt vekt på å synliggjøre kultursamarbeidet med landene i sør, med tanke på en best mulig utnyttelse av kultur som en positiv drivkraft i utviklingsprosesser i årene som kommer. I dette arbeidet står forvaltningen av kulturminner sentralt.”¹²

”Departementet vil delta aktivt i det internasjonale samarbeidet for å styrke respekten for de kulturhistoriske verdiene i konfliktområder. Dette innebærer også å delta i arbeidet med å sikre kulturminner som har blitt skadet. Forsvaret spiller her en viktig rolle, ikke minst gjennom å delta i internasjonale operasjoner der de militære samarbeider med det sivile samfunnet.”¹³

”Departementet vil legge særlig vekt på arbeidet med å følge opp verdensarvkomiteens globale strategi for å oppnå en mer geografisk og tematisk representativ verdensarvliste. Aktuelle norske tiltak er å bidra til nominasjoner fra fattige og underrepresenterte land og å fremme initiativ for å styrke arbeidet med naturarven. Nominasjoner av nye norske verdensarvområder skal bidra til en mer tematisk representativ liste.”¹⁴

”Det er et mål at kulturarven kan bidra positivt til en bærekraftig utvikling og kan legge til rette for økt kunnskap og kontakt på tvers av politiske og religiøse skillelinjer. Kultursamarbeidet skal videre fremme formidling av mer nyanserte bilder av andre kulturer, styrke sivile samfunn i sør og fremme gjensidig og likeverdig samarbeid mellom kulturinstitusjoner i Norge og i sør. Vern av kulturminner står helt sentralt i dette arbeidet.”¹⁵

---

¹² 11.1 Unesco, side 88

¹³ 11.1.1 Konvensjonen om vern av kulturminner i tilfelle væpnet konflikt (Haag-konvensjonen), samme side

¹⁴ 11.1.2 Konvensjonen for vern av verdens kultur- og naturarv, samme side

¹⁵ 11.6 Kulturminneforvaltning og utviklingssamarbeid, side 91

Stortingsmelding nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand

”Regjeringen vil at de norske verdensarvlokaltetene skal utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innenfor natur- og kulturminneforvaltning. Denne praksisen skal være godt kjent og skal fungere som forbilder for kommuner og lokalsamfunn over hele landet.”¹⁶

Regjeringens reiselivsstrategi: Verdifulle opplevelser – nasjonal strategi for reiselivsnæringen (2007)

”Verdensarvområdene har et særlig potensial knyttet til stedsutvikling og reiseliv. Norge har nå til sammen syv steder på UNESCOs verdensarvliste: *Urnes stavkirke, Bryggen i Bergen, Røros bergstad, Bergkunsten i Alta, Vestnorsk fjordlandskap (Nærøysfjorden og Geirangerfjorden), Vegaøyen og Struvemeridianen*. Statusen som verdensarvområde stiller høye krav til forvaltningen av natur- og kulturverdiene. Regjeringen vil at de norske verdensarvområdene skal utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innenfor natur- og kulturminneforvaltning, og det bevilges 40 millioner kroner til dette i 2008. Primærnæringene i disse områdene er i tilbakegang, og det er behov for å se på hvordan jordbruket kan drives og utvikles slik at kulturlandskapet blir ivarettatt for fremtiden. Det er derfor satt av tre millioner kroner til en egen verdensarvsatsing over Jordbruksavtalen. Midlene skal ses i sammenheng med tiltak for andre sektorer.”¹⁷

Politisk plattform for flertallsregjeringen utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2009-2013

”Regjeringen vil: (...)

- trappe opp innsatsen i verdensarvområdene for å sikre en forvaltning i tråd med forpliktelsene i verdensarvkonvensjonen og internasjonale evalueringer og for å utvikle lokal verdiskaping
- prioritere arbeidet med planlagte verdensarvnominasjoner”¹⁸

---

¹⁶ 7.3.1 Programmer for sikring av kulturminner, punkt 4. Verdensarven, side 96

¹⁷ 6.1.2 Natur og kultur

¹⁸ Kulturminner, side 61

5.2 Vedlegg 2: Norges verdensarv i 2011

Norge har i dag sju objekter eller områder på Unescos liste over verdens kultur- og naturarv. Seks av disse er innskrevet som kulturarv: Bryggen i Bergen, Urnes stavkirke, Røros bergstad og Circumferensen, Bergkunsten i Alta, Struves meridianbue og Vegaøyen. Vegaøyen er innskrevet under kriteriet som omfatter kulturlandskap. Vestnorsk fjordlandskap er vårt eneste naturområde.

Nedenfor følger omtale av de sju verdensarvområdene slik de er presentert på miljostatus.no. Se for øvrig boksen til høyre for en oppstilling av kriteriene.

Bryggen i Bergen (innskrevet 1979 under kriterium iii)

Bryggen er den eneste handelsstasjonen utenfor Den hanseatiske liga som har bevart den originale strukturen innenfor det sentrale bylandskapet. Bygningene på Bryggen ble konstruert med parallelle husrekker, vinkelrett innover fra kaifronten, på en eller to sider av en felles gårdspassasje. Strukturen har bestått siden middelalderen. I husene var det både boliger, kontorer og lagerrom for en internasjonal handel med tørrfisk.

Ikke før på 1900-tallet sluttet man med den opprinnelige bruken av bryggenområdet. Med endringer i handelsvirksomheten og innføringen av nye kommunikasjonsformer ble en 700 – 800 år gammel tradisjon dermed brutt.

Verdensarvkomiteen anser at et område har fremragende universell verdi dersom området tilfredsstiller ett eller flere av følgende kriterier.

Nominerte områder skal:

- i) representere et mesterverk av menneskelig skaperevne
- ii) representere en viktig utveksling av menneskelige verdier, innenfor et visst tidsrom eller i en viss del av verden, når det gjelder utvikling innen arkitektur eller teknologi, monumentalkunst, byplanlegging eller landskapsutforming
- iii) være et unikt, eller i alle fall eksepsjonelt, vitnesbyrd om en kulturtradisjon eller en sivilisasjon som er levende, eller som er forsvunnet
- iv) være et fremragende eksempel på en type bygning, et arkitektonisk eller teknologisk miljø eller et landskap som illustrerer en viktig fase/viktige faser av menneskets historie
- v) være et fremragende eksempel på en tradisjonell bosetting eller tradisjonell bruk av land eller sjø, som er representativ for en eller flere kulturer, eller for menneskelig sameksistens med omgivelsene, særlig dersom det er truet som følge av ugjenkallelige endringer
- vi) være direkte eller nært forbundet med begivenheter eller levende tradisjoner, med ideer eller tro, eller med kunstneriske og litterære arbeider av fremragende universell betydning (komiteen mener at dette kriteriet fortrinnsvis bør brukes sammen med andre kriterier)

Urnes stavkirke (innskrevet i 1979 under kriteriene i, ii og iii)

Blant Norges 28 bevarte stavkirker står Urnes i en særstilling når det gjelder arkitektur og stilhistorie. Stavkirkene representerer den mest avanserte av de typer trekonstruksjoner som var utbredt i Nord-Europa fra steinalderen til middelalderen. Av en antatt total mengde på ca 1300 stavkirker, finnes bare et fåtall bevarte, de aller fleste i Norge.

Urnes stavkirke ble bygget i løpet av annen halvdel av 1100-tallet og er en av de eldste og best bevarte av stavkirkene. Den er et eksempel på det ypperste håndverk og har spesielt flotte treskjæringsarbeiderer. Kirkens interiør er særlig rikt dekorert. De dekorative og skulpturelle elementer av tre er av høy kvalitet og utgjør en sammensmelting av keltiske, norrøne og romanske kunsttradisjoner. Kirken er i tillegg plassert i et storslått fjordlandskap.

Urnes stavkirke ble gjenåpnet i 2010 etter en toårig restaurering.

- vii) omfatte fremragende naturfenomener eller områder med eksepsjonell naturskjønnhet og estetisk verdi
- viii) være fremragende eksempler som representerer viktige faser av jordens historie, herunder vitnesbyrd om den biologiske evolusjonen, viktige pågående geologiske prosesser som former landskapet, eller viktige geomorfologiske eller fysiografiske elementer
- ix) være fremragende eksempler som representerer viktige økologiske og biologiske prosesser som pågår innen evolusjonen og utviklingen av jord-, ferskvanns- eller kyst-økosystemer, eller marine økosystemer, og plante- eller dyresamfunn
- x) inneholde de viktigste og mest betydningsfulle naturlige miljø for bevaring av biologisk mangfold, herunder slike som omfatter truede arter, som er av fremragende universell verdi fra et vitenskapelig eller bevaringsmessig synspunkt.

Røros bergstad og circumferensen (innskrevet 1980 og 2010 under kriteriene iii, iv og v)

Gruvevirksomheten på Røros kom i gang i 1644 og var i sammenhengende drift til 1977. Tettstedet er bygget opp omkring Hitterelva, som har levert kraft til kobberverket. Det meste av bergstaden, bortsett fra kirken, brant i 1678 og 1679. Ved gjenoppbyggingen ble hovedtrekkene i gatestrukturen beholdt. Bebyggelsen på Røros har utviklet seg sakte og uten dramatik og kan vise fram representative bygninger fra 1700- og 1800-tallet så vel som bygninger fra 1900-tallet. 80 bygninger er fredet etter kulturminneloven. Større deler av landskapet rundt Røros ble i august 2010 innskrevet på verdensarvlista. Fem kommuner i tillegg til Røros ble dermed med. Nå står både selve bykjernen, dens bebyggelse og store områder rundt på lista. Bakgrunnen er at landskapet representerer en integrert del av kulturarven, med sine spor av gruvedrift som næringsgrunnlag i området, og av den menneskelige skaperkraften slik den kom til uttrykk innenfor teknologi og byggeskikk, selvbergning og sosialt liv. Sporene kan gjenfinnes og avleses i et vidstrakt landskap.

Bergkunsten i Alta (innskrevet i 1985 under kriterium iii)

Bergkunst er fellesbetegnelsen på forhistoriske bilder som er risset, hogd, slipt inn eller malt på fjell. Helleristningene i Alta er den største kjente samlingen av helleristninger i Nord-Europa laget av mennesker som levde av jakt og fangst. Helleristningene her er mellom 6200 og 2000 år gamle.

Det som gjør helleristningene i Alta så spesielle, er at de er så varierte og inneholder så mange ulike figurer. På de fire avdekkete feltene finnes det mer enn 5000 figurer. De mest karakteristiske bildene er av dyr, særlig rein og elg. Men vi ser også andre motiver, som bjørn, fugl, fisk, fiskegarn, spyd, båter og mennesker i ulike aktiviteter. Mange av figurene er av høy kunstnerisk kvalitet og veldig godt bevart

Vegaøyane (innskrevet i 2004 under kriterium v)

Vegaøyane ligger på Helgelandskysten i Nordland. Det 1037 km² store kulturlandskapet omfatter øyer, holmer, skjær og sjø. I området har det vært drevet fiske og fangst de siste ti tusen årene. Etter hvert som de første øyene ble bebodd, formet det karakteristiske landskapet seg i samspill mellom (Burde det ikke stå mellom?) fiskerbonden og en ugjestmild, men rik natur.

Gjennom middelalderen og fram til i dag har sankning av egg og dun fra de ville ærfuglene vært en viktig del av næringsgrunnlaget på Helgelandskysten. Fremdeles holdes tradisjonen med dunsanking for dyneproduksjon i hevd på flere øyer i verdensarvområdet.

Ærfugldriften har vært en næringsvei drevet av kvinner og innskrivingen på verdensarvlista er også å regne som en hyllest til deres innsats

Vestnorsk fjordlandskap (innskrevet i 2005 under kriteriene vii og viii)

Geirangerfjorden i Møre og Romsdal og Nærøyfjorden i Sogn og Fjordane utgjør verdensarvstedet Vestnorsk fjordlandskap. De to spektakulære fjordområdene ligger 120 km fra hverandre og representerer klassiske fjordlandskap i geologisk forstand og har enestående kvaliteter.

De utgjør de største urørte fjordlandskapene i Norge. Tilsvarende fjordsystem finnes ikke noe annet sted i Europa. De er enestående kultur- og naturarv i internasjonal målestokk.

Spor i landskapet viser at fjordområdene har vært brukt av mennesker siden isen trakk seg tilbake for 10 000 år siden. Langs fjordene og på berghyllene ligger små fjordgårder.

Struves meridianbue (innskrevet i 2005 under kriteriene ii, iii og vi)

Struves meridianbue er det første teknisk-vitenskapelige kulturobjekt som er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste. Målingen av Struves meridianbue var den første storskalerte, vitenskapelige oppmålingen i Europa, og er den lengste gradmålingsrekke som noen gang er målt. Den ble gjennomført i perioden fra 1816 til 1852 under ledelse av Friedrich Georg Wilhelm Struve. Meridianbuen ble målt ved hjelp av en triangelkjede som strekker seg fra Svartehavet til Hammerfest. Resultatene ga et vesentlig bidrag til den geodetiske forskningen.

Ti land er berørt av buen. UNESCOs vedtak innebærer vern av 34 punkter, som fortsatt er intakt fra tiden da målingene ble utført. Alle punktene har en form for markering. De norske målepunktene er: meridianstøtten i Hammerfest, fjelltoppen Lille-Raipas (Unna Ráipásaš) i Alta, fjelltoppen Luvddiidčohkka (Lodiken) i Kautokeino og fjelltoppen Bealjásvárri/Muvravárri i Kautokeino.

5.3 Vedlegg 3: Skisse til en forvaltningsplan for verdensarven – forslag til innhold

Forslag til innholdsfortegnelse tar utgangspunkt i temaer omtalt i veiledningsmateriale utarbeidet av rådgivende organisasjoner til konvensjonen. Temaene/overskriftene er relevante for alle kategorier eller typer verdensarv. Planen skal gi en samlet oversikt over planer, regelverk eller andre forhold som berører verdensarvområdet og være et praktisk hjelpemiddel for målrettet samarbeid om oppfølging av verdensarvstatusen.

1. Innledning:
  - forpliktelser som statspart til konvensjonen
  - innhold, virkning og formål med planen
  - forankringen av planen (hvem har bidratt til å utarbeide planen)
2. Beskrivelse av verdier:
  - objektet/områdets framstående universelle verdi (OUV)
  - tilstandsbeskrivelse for de enkelte verdiene (status samt sårbarhet)
  - supplerende verdier (biologiske-, sosiale- og/eller økonomiske verdier/ressurser)
  - kart
3. Påvirkningsfaktorer:
  - miljøtrusler (internasjonalt, nasjonalt, regionalt, lokalt)
  - brukerinteresser
  - risikoanalyse/-vurdering og status for evt kriseberedskap
  - samarbeid
4. Visjon og mål:
  - overordna visjon for området/objektet (20-30 års perspektiv)
  - mål for bevaring og styrking av OUV (kjerneverdiene)
  - mål for bevaring og styrking av verneformål i evt verneforskrifter etter særlov
  - mål for bevaring og styrking av relevante støttende verdier
  - mål for kompetansebygging og forskning
  - mål for informasjon- og formidling
  - mål for besøkshåndtering
  - konkrete og detaljerte mål for forvaltning av kjerneverdiene (OUV). Alle mål skal ha tilhørende målbare tilstandsindikatorer og det defineres grenseverdier for hva som er ønsket tilstand.
5. Mål for OUV:
  - gjeldende lovverk, arealplaner, bestemmelser og retningslinjer (juridisk)
6. Virkemidler:
  - finansieringskilder
  - tradisjonspraksis
  - informasjon og formidling

- sonering (om ev. målretting av tiltak mot relevante delarealer eller tidsperioder)
- buffersone (om forholdet mellom verdensarvverdiene og tilgrensende arealer)
- 7. Overvåking/evaluering:
  - hvem leverer data på hvilke indikatorer, når, til hvem og i hvilken form
  - om hvordan data sammenfattes og tilrettelegges for bruk blant forvaltningsaktørene
- 8. Revisjon:
  - tidspunkt, prosess, ansvar for rullering av; a) plan for forvaltning, b) tiltaksplan
- 9. Forvaltningssystemet:
  - beskrivelse av aktører, roller, myndighet, kompetanse og kapasitet til å identifisere behov, prioritere tiltak, gjennomføre, evaluere og rapportere. (systemets gjennomføringsevne)
  - ressurser: budsjett og budsjettbehov, bemanning og bemanningsbehov, infrastruktur og infrastrukturbehov
- 10. Tiltaksplan:
  - samlet oversikt over tiltak for oppfølging av overordna og detaljerte mål (prioriterte tiltak, tidsramme, kostnadsoverslag, ansvarlig, samarbeidspartnere, finansiering, rapportering).

Vedlegg og tilleggsmateriale til forvaltningsplan for verdensarven

- I) Ev. delplaner avhengig av type verdier, påvirkningsfaktorer, utfordringer og prioriterte tiltak/satsinger i det enkelte verdensarvområde
  - Besøksforvaltningsplan
  - Skjøtselsplaner eller restaureringsplaner
  - Formidlingsplan
  - Overvåkingsplan
  - Plan for kapasitets- og kompetansebygging (10 år)
  - Forretningsplan
  - Plan for risikohåndtering
- I) Detaljkart og ev. temakart
- II) Organisasjonskart og kontaktinformasjon
- IV) Lenke til nominasjonsdokument, innskrivningsvedtak og evalueringer
- V) Lenker til fagrapporter og relevant faktainformasjon
- VI) Lenke til Unescos operasjonelle retningslinjer for oppfølging av verdensarvområder

6. BEGREPSLISTE – ORDFORKLARING

Buffersone: område etablert rundt et verdensarvområde for å beskytte de innskrevne verdiene og regulere tiltak som kan påvirke de universelle verdiene

Den kulturelle skolesekken: en nasjonal satsing som skal bidra til at elever i grunnskolen i Norge får møte profesjonell kunst og kultur av alle slag

Den naturlige skolesekken: prosjekt som skal styrke opplæringen innenfor naturfag, miljø, friluftsliv og bærekraftig utvikling

FN-sambandet: uavhengig informasjonssenter med FN og internasjonale spørsmål som arbeidsområde

Forvaltningsplan for verdensarven: forvaltningsplaner utarbeidet spesielt for verdensarvområder (management plan)

Gapanalyser: verktøy for å kartlegge og vurdere dagens situasjon opp mot en ideell situasjon

Globalstrategien (The Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List): den globale strategien for en mer balansert, representativ og troverdig verdensarvliste. Vedtatt av verdensarvkomiteen i 1994.

ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property): fagorgan for verdensarvkomiteen. Gir tekniske råd for og opplæring i restaurering og konservering av kulturminner.

ICOMOS (International Committee on Monuments and Sites): ikke-statlig fagorgan for verdensarvkomiteen. Vurderer og gir råd som gjelder kulturminner og kulturlandskap.

IUCN (International Union for the Conservation of Nature): fagorgan for verdensarvkomiteen. Vurderer og gir råd som gjelder naturarv. Har både statlige og uavhengige medlemmer.

Koordinatorfunksjon, se verdensarvkoordinator

Kriterier, se verdensarvkriterier

Nasjonalparksenter: Miljøvernmyndighetene (Direktoratet for naturforvaltning) inngår en autorisasjonsavtale med det enkelte senter, etter anbefaling fra fylkesmannen. For å bli autorisert som nasjonalparksenter, må senteret oppfylle et sett kriterier som går på innhold, aktivitet, profil, lokalisering, finansiering av drift, mål, målgruppe, kompetanse og service. Avtalen er begrenset til fem år av gangen. Formålet er å informere om nasjonalparken

Nominere: Sende en søknad om verdensarvstatus til Unesco. Verdensarvkomiteen behandler søknaden.

Nordic World Heritage Foundation: stiftelse opprettet av Miljøverndepartementet på grunnlag av en seksårig avtale mellom Miljøverndepartementet og Unesco

Norges verdensarv: nettverk som består av alle de sju stedene som er innskrevet på verdensarvlista

Operational Guidelines: retningslinjer for å gjennomføre verdensarvkonvensjonen, en samling vedtak som verdensarvkomiteen har fattet og som spesifiserer en rekke oppgaver og gir råd for arbeidet med verdensarven

Periodisk rapportering: rapporteringssystem med en syklus på seks år, vedtatt av verdensarvkomiteen

Ratifikere: å ratifisere en konvensjon gjøres gjennom vedtak fattet av staten (Stortinget) om å forplikte seg til å gjennomføre kravene i en konvensjon

Renominasjon: nominere på nytt et verdensarvområde som allerede er innskrevet

Retningslinjer for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen:

Unesco-dokument med informasjon om forpliktelser, formelle krav, prosedyrer og ønsker for gjennomføring av konvensjonen (Operational Guidelines). Vedtas av verdensarvkomiteen. <http://whc.unesco.org/en/guidelines>

Serienominasjon: nominasjon som består av flere elementer og som til sammen skal ha fremragende universell verdi

Statens naturoppsyn: miljøforvaltningens operative feltorgan, fører tilsyn med naturtilstanden og ser til at bestemmelsene i miljølovgivningen blir overholdt

Statspart: stat som har ratifisert konvensjonen, det vil si forpliktet seg til å oppfylle kravene i konvensjonen

Tentativ liste: liste over de områdene som et land har til hensikt å nominere til verdensarvlista de kommende årene. Områdenes potensielle verdensarvverdi må defineres, og det må følge med en analyse av områdets kvalitet sammenliknet med liknende arv andre steder i verden.

Territorium: landområde eller statsområde

Transnasjonal serienominasjon: nominasjon som består av flere elementer i flere land, se ellers serienominasjon

Unesco: en av FNs fem særorganisasjoner (stater som er medlem av organisasjonen uavhengig av medlemskap i FN), med ansvar for fagområdene utdanning, forskning, kultur og kommunikasjon.

Verdensarvfondet, World Heritage Fund: opprettet som del av verdensarvkonvensjonens gjennomføring. Alle stater som har ratifisert konvensjonen, er forpliktet til å betale inn til fondet (en prosent av medlemsavgiften til Unesco). Verdensarvkomiteen bestemmer om hvordan fondsmidlene skal brukes.

Verdensarvkomiteen, World Heritage Committee: interstatlig komite hvis opprettelse, medlemmer og oppgaver er definert i verdensarvkonvensjonen. Komiteen har 21 medlemmer som velges for fire år (tidligere seks år). Halve komiteen skiftes ut hvert annet år.

Verdensarvkoordinator: funksjon (kan være en stilling) ved et verdensarvområde, finansiert av staten, med spesifikke oppgaver knyttet til den lokale gjennomføringen av verdensarven. Bindeledd mellom verdensarvområdets interessenter og myndighetene.

Verdensarvkriterier: retningslinjer for å gjennomføre verdensarvkonvensjonen. Definerer ti kriterier som uttrykker forskjellige verdier. Når et område blir ført inn på lista, blir det vedtatt hvilke kriterier det har, og hvilke verdier disse kriteriene står for.

Verdensarvområde: område som er innskrevet på verdensarvlista, etter kultur- eller naturkriterier (omtales også som sted og objekt)

Verdensarvråd: samarbeidsorgan med definerte oppgaver, mellom lokale og regionale myndigheter og det ansvarlige direktoratet (Riksantikvaren eller Direktoratet for naturforvaltning og eventuelt Kulturrådet)

Verdensarvsenteret i Paris, World Heritage Centre: del av Unescos sekretariat ved hovedkontoret i Paris

Verdensarvverdier, se verdensarvkriterier

Verneområder: områder som blir opprettet etter naturmangfoldloven. For hvert enkelt verneområde blir det vedtatt det en egen forskrift. Saksbehandlingen før et verneområde blir opprett, kalles en planprosess